STUDII DE ATELIER
CERCETAREA MINORITĂȚILOR
NAȚIONALE DIN ROMÂNIA

WORKING PAPERS IN ROMANIAN
MINORITY STUDIES

MŰHELYTANULMÁNYOK
A ROMÁNIAI KISEBBSÉGEKRŐL

22 / 2009

ISPMN
INSTITUTUL PENTRU STUDIEREA
PROBLEMELOR MINORITĂȚILOR
NAȚIONALE

GUVERNUL ROMÂNIEI

SERGIU CONSTANTIN

TIROLUL DE SUD – UN MODEL DE AUTONOMIE ŞI CONVIEȚUIRE?

STUDII DE ATELIER. CERCETAREA MINORITĂȚILOR NAȚIONALE DIN ROMÂNIA
WORKING PAPERS IN ROMANIAN MINORITY STUDIES
MŰHELYTANULMÁNYOK A ROMÁNIAI KISEBBSÉGEKRŐL

Nr. 22

Sergiu Constantin

TIROLUL DE SUD – UN MODEL DE AUTONOMIE ŞI CONVIEȚUIRE?

INSTITUTUL PENTRU
STUDIEREA PROBLEMELOR
MINORITĂȚILOR NAȚIONALE

Cluj-Napoca, 2009

STUDII DE ATELIER. CERCETAREA MINORITĂȚILOR NAȚIONALE DIN ROMÂNIA
WORKING PAPERS IN ROMANIAN MINORITY STUDIES
MŰHELYTANULMÁNYOK A ROMÁNIAI KISEBBSÉGEKRŐL

■ Nr. 22:
Autor: Sergiu Constantin
Titlu: *Tirolul de Sud – un model de autonomie şi convieţuire?*

■ Coordonator serie: Bokor Zsuzsa, Horváth István

© INSTITUTUL PENTRU STUDIEREA PROBLEMELOR MINORITĂȚILOR NAȚIONALE
Cluj-Napoca, 2009
ISSN 1844 – 5489
www.ispmn.gov.ro

■ Corectură: Iulia Hossu
■ Concepție grafică, copertă: Könczey Elemér
■ Tehnoredactare: Sütő Ferenc
■ Tipar: IDEA şi GLORIA, Cluj-Napoca

Guvernul României nu îşi asumă conținutul Studiilor de Atelier. Lucrările sunt elaborate şi asumate în exclusivitate de către ISPMN.

■ Sergiu Constantin este cercetător la Institutul pentru Drepturile Minorităţilor din cadrul Academiei Europene din Bolzano/Bozen, (EURAC), Tirolul de Sud, Italia.
Email: sergiu.constantin@eurac.edu

■ Sergiu Constantin is a researcher at the Institute for Minority Rights of the European Academy Bozen/Bolzano (EURAC), South Tyrol, Italy.
Email: sergiu.constantin@eurac.edu

Abstract

■ Studiul prezintă principalele caracteristici ale sistemului de protecţie a minorităţilor în provincia autonomă Tirolul de Sud din Italia. După o scurtă trecere în revistă a unor repere istorice esenţiale pentru înţelegerea contextului actual, articolul se concentrează pe aspectele juridice şi instituţionale ale Statutului de autonomie din 1972. Performanţele sistemului sunt evaluate prin referire la cele trei elemente definitorii ale sale: mecanismul „cotelor lingvistice" prin care se realizează împărţirea proporţională între sudtirolezi, italieni şi ladini a posturilor publice şi a resurselor financiare; organizarea şi funcţionarea învăţământului în Tirolul de Sud; drepturile lingvistice ale populaţiei în raporturile cu autorităţile administrative şi judiciare. Cercetarea se bazează pe cadrul legal existent, pe jurisprudenţa curţilor italiene şi internaţionale şi pe literatura de specialitate. În fine, articolul oferă o privire de ansamblu asupra aranjamentelor financiare dintre statul italian şi provincia autonomă Tirolul de Sud şi explică beneficiile fiscale ale autonomiei sudtiroleze.

■ The study presents the main aspects of the system of minorities' protection in the Italian autonomous province of South Tyrol. After a short overview of the historical events necessary for understanding the present context, the paper focuses on the legal and institutional features of the 1972 Statute of Autonomy. The performance of the system is assessed through a detailed analyze of its three key elements: the mechanism of "linguistic quotas" used for the proportional distribution of the public posts and financial resources among South Tyroleans, Italians and Ladins; the organization and functioning of the education in South Tyrol; the linguistic rights in relations with administrative and judicial authorities. The research is based on the existing legal framework, on Italian and international courts jurisprudence and on relevant academic literature in the field. Last but not least, the paper offers a précis of the financial arrangements between Italian state and the autonomous province of South Tyrol and explains the fiscal benefits of the South Tyrolean autonomy.

CUPRINS

Tirolul de Sud – un model de autonomie şi convieţuire? ■ 5
Introducere ■ 5
Principalele repere istorice ■ 6
Tirolul de Sud până la sfârşitul primului război mondial ■ 6
Perioada interbelică – opresiunea Italiei fasciste ■ 6
De la al Doilea Război Mondial la primul Statut de autonomie din 1948 ■ 8
1948–1972: în căutarea unei soluţii satisfăcătoare pentru toate părţile ■ 9
Statutul de Autonomie din 1972 (SdA) ■ 11
Procesul de implementare a Statutului de autonomie şi rolul „Comisiei celor şase" ■ 11
Organe de conducere ale provinciei autonome Tirolul de Sud ■ 12
Competenţele legislative şi administrative ale provinciei autonome Tirolul de Sud ■ 14
Protecţia minorităţilor în cadrul modelului de autonomie sudtirolez ■ 15
Cotele lingvistice şi declaraţia de apartenenţă (sau adeziune) la un grup lingvistic ■ 15
Sistemul educaţional ■ 19
Drepturile lingvistice ■ 21
Drepturile lingvistice în raporturile cu administraţia publică ■ 21
Drepturile lingvistice în sistemul judecătoresc ■ 22
Toponimia în Tirolul de Sud ■ 23
Sistemul financiar al provinciei autonome Tirolul de Sud ■ 23
Concluzii ■ 24
Bibliografie ■ 25
Anexe ■ 27

Abrevieri
ONU = Organizaţia Naţiunilor Unite
PPS = Partidul Poporului Sudtirolez (*Südtiroler Volkspartei*)
SdA = Statutul de Autonomie (1972) al regiunii Trentino – Alto Adige/Südtirol
UE = Uniunea Europeană

TIROLUL DE SUD – UN MODEL DE AUTONOMIE ŞI CONVIEŢUIRE?

Introducere

■ Tirolul de Sud este o mică provincie de graniță cu o populație de aproximativ jumătate de milion de locuitori dar în același timp un nume foarte cunoscut pe plan internațional. Nu mă refer aici la marca „Südtirol", o garanție a calității produselor locale și a turismului montan, ci la faptul că sistemul de autonomie, în vigoare din 1972, este apreciat de comunitatea internațională drept unul dintre cele mai dezvoltate și eficiente mecanisme juridico-instituționale de protecție a minorităților. Pentru cei implicați în proces, Tirolul de Sud reprezintă o reușită, pentru sceptici e dovada că un lung conflict interetnic poate fi stins printr-un efort comun al principalilor actori, prin voință politică, negociere și compromis. Nu e de mirare că „modelul sudtirolez" e invocat deseori în dezbaterile publice, în mediul academic, politic și în mass-media din alte țări (europene și nu numai) unde se încearcă găsirea unor soluții pragmatice pentru chestiuni delicate precum raporturile dintre majoritate și minoritate sau relațiile inter-statale în contextul protecției minorităților înrudite. Scopul acestui studiu nu este analizarea posibilităților de „exportare" a mecanismelor de protecție a minorităților din Tirolul de Sud, ci o prezentare de ansamblu a autonomiei sudtiroleze și o evaluare a performanțelor sistemului. Prima parte trece în revistă principalele repere istorice ale regiunii. O atenție specială este acordată perioadei interbelice care a coincis cu teroarea fascistă și politicile de italienizare forțată al căror impact emoțional se resimte încă în memoria colectivă a sudtirolezilor. Circumstanțele semnării Acordului Gruber–De Gasperi, caracteristicile primul statut de autonomie din 1948 și violențele din anii '60 sunt informații absolut necesare pentru înțelegerea contextului istoric în care a fost adoptat în 1972 prezentul SdA. A doua parte a articolului este dedicată prezentării procesului de implementare a SdA, a organelor de conducere ale provinciei autonome și a competențelor legislative și administrative de care se bucură acestea. Vor fi analizate rolul „Comisiei celor șase", principalul instrument pentru transpunerea în realitate a principiilor care stau la baza autonomiei sudtiroleze, cadrul instituțional și garanțiile constituționale pentru reprezentarea politică a celor trei grupuri lingvistice. Partea a treia se concentrează asupra complexelor mecanisme consensuale de împărțire a puterii între grupurile lingvistice german, italian și ladin[1] din provincie. Sistemul „pe cote" presupune ocuparea posturilor în administrația publică și împărțirea resurselor financiare în funcție de mărimea celor trei grupuri lingvistice. Scopul principal este reprezentarea proporțională iar pentru calcularea cotelor este necesară o declarație de apartenență (sau adeziune) lingvistică. De această declarație depinde și exercitarea ulterioară a unor drepturi legate de apartenența la un grup lingvistic astfel încât nu va lipsi o evaluare critică a acestor elemente caracteristice ale autonomiei sudtiroleze. În Tirolul de Sud educația este organizată și funcționează în baza a doua sisteme școlare separate și paralele, unul în limba germană și celălalt în italiană. Școlile bilingve din văile ladine sunt un caz special. Drepturile lingvistice în raporturile cu administrația și justiția vor fi discutate intr-o secțiune separată, împreună cu o scurtă prezentare a problemei nerezolvate a toponimiei oficiale din provincie. Partea a patra este o privire asupra aspectelor financiare ale autonomiei sudtiroleze și a beneficiilor fiscale care au contribuit în ultimele decenii la creșterea impresionantă a indicatorilor economici ai

1 Ladina este o limbă romanică apropiată de reto-romană. Este vorbită de ladini, populație care trăiește în comunități compacte în câteva văi din Alpii Dolomiți, în regiunile italiene Trentino-Alto Adige/Südtirol și Veneto.

provinciei. În concluziile articolului voi încerca să identific atât principalii factori interni și externi care au făcut din autonomia sudtiroleze un succes cât și unele dintre noile provocări cărora va trebui să le facă față Tirolul de Sud în viitor.

Principalele repere istorice

Tirolul de Sud până la sfârşitul primului război mondial

Tirolului de Sud a fost secole de-a rândul o zonă de tranzit (Woelk et alii 2008: 4) și, implicit, o regiune strategică (Magliana 2000: 24) în inima Europei. Tirolul istoric[2] a fost cedat Casei de Habsburg în 1363[3] și până la sfârșitul Primului Război Mondial a făcut parte pe rând din Sfântul Imperiu Roman (de Națiune Germană), din Imperiul Habsburgic și din Imperiul Austro-Ungar. Dominația austriacă a fost întreruptă doar în perioada 1805-1814 când, după victoria de la Austerlitz, Napoleon a impus cedarea Tirolului de Sud către regatul Bavariei, aliatul Franței la acea vreme. În 1809 populația locală s-a răsculat împotriva stăpânirii bavarezo-franceze și oastea de țărani sudtirolezi a reușit să câștige primele trei bătălii. Au luptat pentru libertate dar și ca supuși loiali ai Habsburgilor. Din rațiuni politice Viena nu a oferit însa răsculaților sprijinul pe care aceștia îl așteptau. Ca urmare, sudtirolezii au fost învinși în încleștarea decisivă și conducătorul lor, Andreas Hofer, a fost prins și executat. Prin lupta și sacrificiul său, Hofer a devenit în Tirolul de Sud un simbol al rezistenței împotriva oricărei asupriri străine (Marko et alii 2001: 16). În timp, viața și mai ales moartea lui Hofer au căpătat accente mitologice și până în ziua de azi acest erou național e celebrat cu devoțiune (Larcher 2002 : 6; Woelk et alii 2008: 5).

În secolul 19, în contextul unificării Italiei apar primele semne ale unui interes strategic al statului italian pentru stabilirea frontierei sale nordice pe așa numita „granița naturală", pasul Brenner care separă Tirolul de Sud de Tirolul de Nord (Magliana 2000: 26–29). În 1882 Germania, Austro-Ungaria și Italia au format Tripla Alianță, promițându-și sprijin militar reciproc în caz de nevoie. În momentul izbucnirii primului război mondial Italia s-a declarat neutră dar în 1915 a intrat în război de partea Puterilor Aliate care s-au angajat printr-un acord secret să accepte o semnificativă extindere a teritoriului italian[4]. Către sfârșitul războiului președintele american Wilson s-a declarat împotriva acestui acord și a cerut expres reajustarea frontierelor Italiei în baza unui sistem care să țină cont de existența diferitelor naționalități.[5] Tratatul de pace de la Saint-Germain-en-Laye din 1919 a consfințit însă principiul graniței naturale între Austria si Italia. Tirolul de Sud cu o populație în majoritate vorbitoare de limbă germană[6] a fost cedat Italiei fără nici o prevedere legală referitoare la autonomie sau la protecția minorităților (Steininger 2003: 5).

Perioada interbelică – opresiunea Italiei fasciste

Odată cu preluarea puterii în Italia de către fasciști în 1922, a început una dintre perioadele cele mai tulburi din istoria Tirolului de Sud. Politicile lui Mussolini de italienizare forțată din anii 1922–1938 au avut un impact dramatic asupra societății sudtiroleze în plan politic, social, cultural și economic. Pentru a evita crearea unei provincii în care majoritatea populației să fie de limbă maternă germană, autoritățile fasciste au decis în ianuarie 1923 încorporarea Tirolul de Sud în provincia Trento.

---

2 Tirolul istoric cuprindea Tirolul de Nord și Tirolul de Est (care formează în prezent *Bundesland*-ul austriac Tirol) și Tirolul de Sud și Trentino (care formează în prezent regiunea autonomă italiană Trentino-Alto Adige/Südtirol). Alto Adige e denumirea oficială italiană a Tirolului de Sud.

3 Margarethe Maultasch, văduva fără urmași a contelui de Tirol a cedat drepturile sale principelui Rudolf al IV-lea de Habsburg.

4 Prin pactul secret semnat la Londra în 26 aprilie 1915, Marea Britanie, Franța și Rusia promiteau Italiei, printre alte teritorii, atât Trentino cât și Tirolul de Sud. Pentru detalii a se vedea Art. 4 al pactului publicat online la http://www.firstworldwar.com/source/london1915.htm

5 Punctul 9 al discursului președintelui W. Wilson în Congresul american, 8 ianuarie 1918. Pentru detalii a se vedea http://www.firstworldwar.com/source/fourteenpoints.htm

6 Pentru simplificare, în acest articol voi folosi termenul de „sudtirolezi" pentru a desemna populația de limbă germană din provincia autonomă Tirolul de Sud.

Într-o prima etapă s-a urmărit eliminarea limbii și culturii germane din spațiul public și asimilarea totală a sudtirolezilor, transformarea lor în „buni italieni". Sistemul de învățământ în limba germană a fost practic desființat în câțiva ani în baza Legii educației din 1923. Profesorii sudtirolezi au fost concediați și școlile fie au fost închise fie au adoptat italiana ca limbă de predare. In 1928, în Tirolul de Sud doar religia se mai preda în limba germană și asta datorită intervenției energice a clerului catolic local (Steininger 2003: 28). Rezistența culturală a sudtirolezilor s-a manifestat prin organizarea așa numitelor „școli-catacombă" (*Katakombenschulen*) care erau de fapt clase clandestine în care copii studiau limba germană cu manuale și cărți aduse ilegal din Austria și Germania (vezi Figura 1 în Anexe). În cele mai multe dintre aceste *Katakombenschulen* organizate în condiții improprii, prin pivnițe și hambare, cât mai ferite de ochii autorităților[7], predau tinere voluntare fără o pregătire pedagogică. Pe de-o parte calitatea acestui învățământ clandestin lăsa de dorit iar pe de altă parte în școlile oficiale copiii sudtirolezi erau obligați să învețe în italiană, limbă pe care nu o cunoșteau la un nivel care să le permită aprofundarea materiilor. În consecință, câteva generații de elevi[8] nu au avut parte de o educație de bază, iar rata analfabetismului a crescut în mod dramatic (Steininger 2003: 32). Îngrădirile cu privire la folosirea limbii germane nu s-au limitat numai la sfera educațională. Numele *Südtirol*[9] a fost interzis încă din 1923. Mai mult decât atât, interdicția s-a extins la orice denumire care conținea termeni precum „Tirol" sau „tirolez". În martie 1923 a început procesul de italienizare a toponomasticii sudtiroleze în baza unui catalog de nume italiene ale localităților, râurilor și munților[10] elaborat de senatorul fascist Ettore Tolemei. În unele cazuri exista un nume istoric italian al localității[11] însă, în majoritatea cazurilor, Tolemei fie a inventat nume italiene[12] fie a tradus în italiană toponimia germană existentă (Steininger 2003: 17–18; Woelk et alii 2008: 6; Marko et alii 2001: 19).[13] În această perioadă a devenit obligatoriu ca numele străzilor precum și semnele și inscripțiile publice să fie numai în italiană. Mai mult decât atât, italienizarea a vizat și numele de familie și prenumele germane mergându-se până acolo încât numele de pe monumentele funerare au trebuit inscripționate în versiunea italiană (vezi Figura 2 în Anexe) (Alcock 2001: 2-3; Woelk et alii 2008: 7; Steininger 2003: 33). În justiție și administrație se folosea doar limba italiană. Funcționarii publici sudtirolezi au fost concediați și înlocuiți cu vorbitori de italiană. Până în 1926, principalele ziare de limbă germană au fost obligate pe rând să-și înceteze apariția.

A doua fază a politicii de italienizare forțată a Tirolului de Sud a vizat schimbarea structurii demografice a provinciei prin industrializare și migrația forței de muncă. Către sfârșitul anilor '20, mii de muncitori italieni din alte provincii ale țării au fost aduși să construiască centrale hidroelectrice, drumuri, căi ferate etc. și au fost încurajați să se stabilească în centrele urbane sudtiroleze. În 1927, Tirolul de Sud a fost scos din componența provinciei Trento și a fost înființată provincia Bolzano. În această noua unitate administrativ-teritorială, populația majoritar sudtiroleză urma să devină o minoritate printr-o masivă migrație a italienilor din regiunile vecine și din cele meridionale (Marko et alii 2001: 20). La mijlocul anilor '30 a fost înființată zona industrială a orașului Bolzano. Muncitorii care veneau să lucreze aici primeau locuințe de la stat iar oamenii de afaceri care construiau fabrici în zona se bucurau de subvenții și scutiri de taxe. În câțiva ani la Bolzano se produceau oțel, aluminiu, camioane. Din punct de vedere economic această zonă industriala nu avea sens pentru că materiile prime lipseau în Tirolul de Sud și ca urmare trebuiau aduse aici de la mare distanță. Însă numărul de muncitori a crescut constant astfel încât în 1942-1943 aproximativ 7000 de italieni lucrau în zona industrială (Steininger 2003: 43). La nivelul întregii provincii, numărul italienilor a crescut de la 8000 de persoane la începutul secolului al XX-lea la 81000 de persoane în 1939, adică de la 4% la 24% din totalul populației[14] (Kager 1998: 2).

---

7 Cei care erau prinși că organizau sau predau în astfel de clase clandestine riscau închisoarea sau deportarea în sudul Italiei.

8 Limba germană a fost re-introdusă în sistemul de învățământ în 1940, după ocuparea Tirolului de Sud de către Germania nazistă.

9 Denumirea *Südtirol* a fost recunoscută oficial doar după jumătate de secol prin Statutul de Autonomie din 1972.

10 Acest catalog care cuprindea 16735 nume italiene a fost adoptat prin decret al regelui Vittorio Emanuele al III-lea la 29 martie 1923.

11 E.g. Bolzano pentru Bozen, Vipiteno pentru Sterzing sau Egna pentru Neumarkt.

12 E.g. denumirea germană Eppan a devenit Appiano, numele italian fiind creat prin derivare de la denumirea latină Castrum Appianum.

13 E.g. Mittewald a devenit Mezzaselva. În română, ambele nume s-ar putea traduce aproximativ „mijlocul pădurii".

14 Sau 25% din totalul populației potrivit lui Alcock 2001 : 3.

A treia „soluție" pentru Tirolul de Sud a fost probabil și cea mai dureroasă pentru că a divizat profund societatea sudtiroleză la acea vreme și a rămas o temă tabu pentru decenii întregi. Chiar și în ziua de azi impactul emoțional este foarte puternic iar chestiunile legate de așa numita „Opțiune" stârnesc controverse (Steininger 2003: 49-50). După anexarea Austriei de către Germania nazistă în 1938, mulți sudtirolezi au sperat că *Führer*-ul va scoate Tirolul de Sud de sub dominația italiană. Dar pentru Berlin, alianța cu Roma era mult mai importantă decât soarta acestei provincii. Granița pe pasul Brenner a fost confirmată și în plus, în iunie 1939, Hitler și Mussolini au hotărât că sudtirolezii trebuie să opteze între al Treilea Reich și Italia. Cei care alegeau cetățenia germană aveau obligația să-și părăsească pământul natal și să se stabilească la indicația autorităților naziste într-o regiune din Europa ocupată de Wehrmacht. Cei care optau să rămână cetățeni italieni trebuiau să renunțe la propria identitate și să accepte asimilarea. Atât naziștii sudtirolezi[15] cât și autoritățile locale fasciste au făcut tot posibilul pentru a determina populația de limbă germană să aleagă emigrarea.[16] Presiunea a fost enormă și sudtirolezii s-au împărțit în două tabere: așa numiții *Optanten* au acceptat oferta Germaniei în timp ce așa numiții *Dableiber* au refuzat să plece. Nu în puține cazuri membrii aceleași familii au luat decizii diferite. Sudtirolezii s-au întors unii împotriva altora. Unii au fost acuzați inițial de trădare (*Debleiber*), iar alții, ulterior, de colaborare cu nazismul (*Optanten*). Din fericire, această epurare etnică pusă la cale de Hitler și Mussolini nu a fost dusă până la capăt. Izbucnirea celui de-al Doilea Război Mondial a stopat implementarea măsurilor necesare pentru mutarea tuturor celor 200 000 de *Optanten* (86% din totalul populației). Doar o treime dintre aceștia (aproximativ 75 000 de oameni) a părăsit Tirolul de Sud și 25% dintre cei plecați s-a întors după terminarea războiului (Marko et alii 2001: 23; Woelk et alii 2008: 9).

De la al Doilea Război Mondial la primul Statut de autonomie din 1948

În 1943 Mussolini a fost îndepărtat de la putere, Italia a întors armele împotriva lui Hitler și Germania nazistă a ocupat Tirolul de Sud.[17] Soldații germani au fost primiți ca eliberatori de populația sudtiroleză iar limba și cultura germană și-au recăpătat locul în spațiul public. Ca urmare, dacă se poate vorbi de o rezistență sudtiroleză împotriva național-socialismului, aceasta a fost minimă (Steininger 2003: 74). Unii dintre cei care anterior optaseră să rămână în Italia au fost persecutați, trimiși pe front sau, în unele cazuri, chiar deportați în lagărul de concentrare de la Dachau. În general, teroarea nazistă a vizat și în Tirolul de Sud eliminarea fizică a populației evreiești, a persoanelor cu handicap, a oponenților politici și a partizanilor.[18] Rezistența italiană organizată în Comitetul pentru Eliberare Națională (*Comitato di Liberazione Nazionale*) a preluat controlul asupra Tirolului de Sud cu câteva zile înainte de capitularea Germaniei. Deși membrii acestei organizații erau anti-fasciști, sentimentele lor anti-germane erau mai puternice decât ideologia, astfel încât rezultatul paradoxal a fost continuarea politicilor fasciste chiar și după înlăturarea acestui regim (Woelk et alii 2008: 9). În 8 mai 1945 a fost înființat Partidul Poporului Sudtirolez (*Südtiroler Volkspartei - SVP*) care a cerut imediat recunoașterea drepturilor culturale, lingvistice și economice ale populației de limbă germană precum și dreptul acesteia la autodeterminare. Puterile Aliate au decis în septembrie 1945 că granița dintre Italia și Austria rămâne neschimbată[19] și au cerut celor două țari să poarte negocieri privind organizarea provinciei în cadrul statului italian. Un an mai târziu, la 5 septembrie 1946, a fost semnat Acordul Gruber-De Gasperi[20] care a devenit Anexa IV a Tratatului

15 Liderii naziști din Tirolul de Sud formaseră o organizație numită *Der Völkische Kampfring Südtirols (VKS).*

16 Naziștii au promis că emigrarea se va face în grupuri compacte astfel încât satele/comunitățile sudtiroleze să se păstreze și în regiunea unde urmau să fie așezați. Printre diversele locații luate în calcul au fost Burgundia (Franța) și peninsula Crimeea (URSS la acea vreme). Fasciștii au amenințat că cei care nu emigrează vor fi deportați în sudul Italiei.

17 Tirolul de Sud a fost anexat *de facto* dar d*e jure* a rămas în componența așa numitei „Republici de la Salò" controlată de Mussolini (Steininger 2003: 68).

18 În 1944 a fost înființat la Bolzano un lagăr de tranzit în care au fost internați în anumite perioade chiar și 4000 de deținuți. Potrivit estimărilor, până în mai 1945, 11 000 de oameni au trecut prin lagărul Bolzano în drum spre Auschwitz, Dachau și Mauthausen (Steininger 2003: 68). În anul 2000, fostul gardian SS Michael Seifert a fost condamnat la închisoare pe viață pentru crimele comise în lagărul Bolzano. Opt ani mai târziu a fost extrădat din Canada și în prezent se află într-o închisoare militară italiană.

19 Istoricii sunt de acord că au existat mai mulți factori care au contribuit la luarea acestei decizii. De exemplu, colaborarea sudtirolezilor cu Germania nazistă, pierderea de către Italia a unor teritorii în favoarea Iugoslaviei, preocuparea Aliaților că Austria va cădea sub influența totală a URSS (Magliana 2000: 33; Marko et alii 2001: 25).

20 Acordul din 5 septembrie 1946 poartă numele celor doi semnatari: Karl Gruber, ministrul de externe austriac, și Alcide De Gasperi, primul ministru italian.

de pace de la Paris (1947) și care prevedea *inter alia* autonomia Tirolului de Sud în cadrul Italiei, egalitate în drepturi între sudtirolezi și italieni, statut de egalitate[21] a limbilor germană și italiană, educație în limba maternă, ocuparea posturilor publice în mod proporțional cu mărimea grupurilor lingvistice.[22] Prin includerea Acordului Gruber-De Gasperi în Tratatul de la Paris, autonomia sudtiroleză a căpătat o bază juridică internațională. Italia nu putea pur și simplu să ignore implementarea acestui angajament asumat prin semnarea tratatului de pace. Rolul Austriei de stat-garant[23] era de asemenea recunoscut pe plan internațional. În cazul în care Italia nu-și îndeplinea obligațiile, Austria, era îndreptățită să facă apel la comunitatea internațională (Magliana 2000: 35; Marko et alii 2001: 25). Însă problemele legate de acest acord nu au întârziat să apară pentru că cele doua părți l-au interpretat în mod diferit și, în plus, documentul nu reglementa unele aspecte fundamentale.[24] În Austria compromisul acesta a fost văzut ca o soluție temporară. Acordul semnat de ministrul de externe Gruber nu numai că nu a fost ratificat de parlament dar, în octombrie 1946, Comitetul pentru afaceri externe al organului legislativ a adoptat o rezoluție în care se afirma că „poziția Austriei nu poate fi nicidecum interpretată ca o renunțare a dreptului inalienabil al statului nostru asupra Tirolului de Sud" (Steininger 2003: 104). De cealaltă parte, Italia a considerat că și-a îndeplinit obligațiile asumate în acordul Gruber–De Gasperi prin adoptarea Constituției din 1948 care acorda autonomie regiunii Trentino-Alto Adige. Aceasta cuprindea pe lângă Tirolul de Sud și provincia Trentino cu o covârșitoare majoritate italiană. Potrivit Statutului de Autonomie din 1948, cele mai multe competențe reveneau regiunii și nu celor două provincii care o formau. Italienii reprezentau 71.5% din populația regiunii autonome Trentino-Alto Adige așa că, în mod evident, reglementările regionale puteau fi adoptate fără să se țină cont de opinia sudtirolezilor. Provincia Tirolul de Sud devenea un district electoral separat, dobândea autonomie administrativă și exercita competențe legislative în domeniul culturii. Limbii germane îi era recunoscut statutul de egalitate cu italiana în ceea ce privește relația cu administrația publică iar în școli, sudtirolezii urmau să studieze numai cu profesori de limbă maternă germană (Marko et alii 2001: 26).[25]

1948–1972: în căutarea unei soluții satisfăcătoare pentru toate părțile

Sudtirolezii și-au manifestat încă din 1948 nemulțumirea pentru nivelul de autonomie acordat de statul italian dar insatisfacția generală a crescut constant în anii 50. La neîncrederea reciprocă s-au adăugat limitele sistemului, problemele de implementare și unele măsuri controversate ale guvernului de la Roma.[26] În noiembrie 1957 nu mai puțin de 35 000 de sudtirolezi s-au adunat la castelul Sigmundskron pentru a protesta împotriva politicilor guvernamentale și pentru a cere o adevărată autonomie pentru Tirolul de Sud.[27] Susținerea de către Austria a cauzei sudtiroleze pe plan internațional s-a concretizat în 1960 când ministrul de

---

21 Textul original în engleză este „parification of the German and Italian languages" dar cuvântul „parification" nu există în limba engleză. Sensul este de statut de egalitate. În limba italiană „parificazione" înseamnă egalizare.

22 Întregul text al Acordului Gruber-De Gasperi (Anexa IV a Tratatului de pace de la Paris) este publicat online la adresa http://www.istrianet.org/istria/history/1800-present/ww2/1947_treaty-italy.htm.

23 Unii autori (Magliana 2000: 35; Woelk et alii 2001: 10; Alcock 2001: 5). folosesc expresia „stat protector" (*Schutzmacht* în germană).

24 E.g. delimitarea clară a teritoriului căruia urma să i se acorde autonomie. În articolul 2 al acordului se menționează doar că vor fi consultați reprezentanții populației vorbitoare de limba germană cu privire la „cadrul în care autonomia se va aplica".

25 Pentru detalii privind prevederile Statutului de Autonomie din 1948 a se vedea și Alcock 2001: 6–8.

26 Inițiativa autorităților centrale de a înființa școli bilingve precum și demararea unui program guvernamental pentru construirea de locuințe sociale pentru italienii care se stabileau în provincie au fost percepute de sudtirolezi ca o continuare a politicilor fasciste de deznaționalizare (Steininger 2003: 112). În ciuda faptului că acordul Gruber–De Gasperi prevedea un statut de egalitate între germană și italiană, singura limba oficială în Tirolul de Sud era italiana. Folosirea germanei în relațiile cu administrația publică era garantată de reglementările constituționale din 1948 dar foarte mulți funcționari erau italieni monolingvi. În 1957, în serviciile publice era angajată 7.1% din populația sudtiroleză și 52% din cea italiană (Steininger 2003: 116). Abia în 1959 o lege provincială a abordat chestiunea bilingvismului în ceea ce privește noii funcționari ai administrației provinciale (Alcock 2001: 8). Începând din 1952, toate comunicările interne ale administrației au trebuit făcute numai în italiană chiar și în cazul în care era vorba de corespondența dintre doi angajați sudtirolezi, e.g. inspectori școlari (Steininger 2003: 112). În 1953 au fost repuse în aplicare prevederi legale din perioada fascistă care impuneau o aprobare militară pentru transferul proprietății imobiliare (Marko et alii 2001: 27). În 1955, autoritățile din Tirolul de Sud au fost înștiințate de ministerul de justiție de la Roma că în baza unei ordonanțe fasciste din 1939 este interzis cetățenilor italieni să dea copiilor lor nume străine (Steininger 2003: 112).

27 Lozinca simbolică a acestei adunări populare a fost „*Los von Trient!*" adică separarea Tirolului de Sud de Trento și formarea unei provincii autonome cu majoritate sudtiroleză, în spiritul acordului Gruber–De Gasperi.

externe Kreisky a introdus chestiunea pe agenda de lucru a Adunării Generale a ONU. Prin două rezoluții din 1960 și 1961,[28] ONU a cerut părților să negocieze în vederea găsirii soluțiilor pentru diferențele de interpretare a tratatului de la Paris și pentru a pune astfel capăt conflictului. Întâlnirile ulterioare ale miniștrilor de externe italian și austriac nu au condus la nici un compromis. Mai mult decât atât, relațiile dintre cele două țări s-au deteriorat treptat și au atins un minim istoric în 1967 când Italia și-a folosit dreptul de veto și a blocat negocierile Austriei cu Comunitatea Economică Europeană. În anii '60, situația tensionată din Tirolul de Sud a devenit explozivă și la propriu și la figurat. Acest deceniu reprezintă perioada de vârf a atentatelor și violențelor în această provincie. Subiectul este deosebit de sensibil în societatea sudtiroleză și chiar și în prezent stârnește polemici aprinse în dezbaterea publică. Autorii atentatelor sunt considerați fie pur și simplu teroriști, fie niște patrioți idealiști cu intenții bune dar metode greșite, fie luptători pentru libertate.[29] Atentatele cu bombă au vizat inițial obiective economice,[30] simboluri ale statului și monumente[31] dar, într-o a doua fază, principala țintă au fost forțele de ordine.[32] Autoritățile italiene au reacționat prin trimiterea a 15.000 de militari și polițiști în provincie (Kager 1998: 3) și prin numeroase arestări în rândul sudtirolezilor suspectați de implicare în atacuri.[33] Nu au lipsit plângerile împotriva forțelor de ordine referitoare la tratamente inumane și torturi la care au fost supuși unii dintre cei arestați.[34] Atât cetățeni austrieci cât și membri ai serviciilor secrete italiene au fost adânc implicați în evenimentele tulburi din acei ani (Steininger 2003: 125-128). În 1961 a fost înființată la inițiativa ministrului italian de interne așa numita „Comisie a celor 19" care a primit mandatul să analizeze „problema sudtiroleză" și să propună soluții guvernului. Comisia formată din 12 italieni, 6 sudtirolezi și 1 ladin a înaintat în 1964 raportul care avea să devină baza pentru reforma autonomiei provinciei. După cinci ani de intense negocieri între guvernul italian, cel austriac și Partidul Poporului Sudtirolez, părțile au convenit asupra unui pachet de 137 de măsuri[35] pentru modificarea și completarea Statutului de autonomie din 1948 și asupra unui calendar operativ pentru implementarea lor. Potrivit punctului 13 al calendarului operativ, în momentul în care Italia finaliza punerea în aplicarea a „Pachetului", Austria urma să declare oficial la Națiunile Unite soluționarea conflictului la care se refereau rezoluțiile ONU din 1961 și 1962. Prin Legea constituțională nr. 1 din 10 noiembrie 1971 a fost adoptat al doilea Statut de Autonomie al Tirolului de Sud care a fost aprobat prin decretul președintelui Republicii nr. 670 din 30 august 1972. Procesul de implementare a durat mult mai mult decât s-a crezut inițial. După 20 de ani, mai exact la 19 iunie 1992, ambasadorii austriac și italian au înmânat Secretarului General ONU Boutros-Boutros Ghali notificarea privind încheierea litigiului dintre cele două state. În 1995 Austria a aderat la Uniunea Europeană și granița de pe pasul Brenner a devenit una simbolică. Nu mai există decât ca o graniță mentală pentru unii dintre locuitorii Tirolului de Sud.

---

28 *„UN General Assembly Resolution 1497 (XV) of 31 October 1960 „The status of the German-speaking element in the province of Bolzano, implementation of Paris agreement of 5 September 1946"* și *UN General Assembly Resolution 1661 (XVI) of 28 November 1961 „The status of German-speaking element in the province of Bolzano (Bozen)"*. Cele două rezoluții sunt publicate online la adresa http://www.un.org/documents/resga.htm.

29 În mai 2009, organul legislativ al provinciei autonome Tirolul de Sud a votat o moțiune (propusă de reprezentanții unui partid sudtirolez de extremă dreapta) în care autorii atentatelor din anii 60 sunt numiți „luptători pentru libertate". Cazul a provocat reacții puternice în mediul politic și în mass-media atât în provincie cât și la nivel național.

30 Între 11 și 12 iunie 1961, în așa numita „noapte a focurilor" (*Feuernacht*), au fost aruncați în aer nu mai puțin de 37 de piloni de înaltă tensiune (vezi Figura 3 în Anexe).

31 Monumentul soldaților alpini italieni din Brunick/Brunico a fost dinamitat de doua ori: în 1966 și 1978. Detalii (în limba italiană) la http://www.schuetzen.com/file/broschueren/20080625%20Monumento%20della%20vergogna.pdf.

32 Potrivit jurnalistului italian Paolo Cagnan, din 1956 până în 1988, în Tirolul de Sud au avut loc 361 de atentate soldate cu 21 de morți (dintre care 15 reprezentanți ai forțelor de ordine) și 57 de feriți (24 aparținând forțelor de ordine și 33 de civili). Pentru fapte legate de aceste atentate, instanțele italiene au condamnat 157 de persoane dintre care 103 sudtirolezi, 40 de cetățeni austrieci și 14 cetățeni germani. Detalii (în limba italiană) la http://www.alleanzanazionale.bz.it/impegni-per-l-alto-adige/terrorismo.

33 În 1963-1964 a avut loc la Milano primul proces împotriva a 94 de persoane. Capetele de acuzare au fost atacurile cu bombă împotriva unor obiective economice și militare, distrugerea de proprietăți și crimă. Curtea nu a reținut acuzațiile de înaltă trădare și de acțiuni împotriva unității statului care ar fi presupus pedepse cu închisoarea pe viață. Acuzații au acceptat strategia apărării și au depus mărturie că scopul lor a fost obținerea autonomiei iar nu secesiunea. Verdictele au fost relativ blânde pentru gravitatea faptelor și mulți dintre sudtirolezii condamnați au fost eliberați înainte de termen. Steininger consideră ca această abordare s-a datorat intervenției guvernului italian care a dorit să dea un semn de bunăvoință în aceasta perioada tensionată. Pentru detalii a se vedea Steininger 2003: 127.

34 În 1963, zece carabinieri au fost judecați pentru abuzuri împotriva unor sudtirolezi arestați în legătura cu atacurile teroriste. Opt au fost achitați iar doi au fost găsiți vinovați însă nu au executat pedepsele datorită unei amnistii.

35 Documentul e cunoscut sub denumirea de „Pachetul sudtirolez": „Das Südtirol-Paket" în germană, respectiv „Il Pacchetto Alto Adige" în italiană.

Statutul de Autonomie din 1972 (SdA)

■ Un element esenţial al reformei din 1972 este acordarea autonomiei celor doua provincii (Tirolul de Sud şi Trento) care formează regiunea Trentino-Alto Adige/Südtirol (vezi Figura 4 în Anexe). Deşi regiunea a fost păstrată, multe dintre competenţele pe care le avea anterior au fost transferate celor doua provincii care au dobândit astfel o poziţie specială în sistemul constituţional italian. Al doilea SdA conţine şi o serie de prevederi referitoare la protecţia populaţiei ladine[36] şi stabileşte obligativitatea predării celei de-a doua limbi (italiana pentru sudtirolezi, respectiv germana pentru italieni) de către profesori vorbitori nativi ai limbii pe care o predau, începând cu clasa a 2-a sau a 3-a din şcoala primară.[37] Altfel spus, în şcolile cu predare în limba germană, profesorii de limba italiană sunt italieni şi invers, în şcolile italiene, germana este predată numai de cadre didactice de limbă maternă germană. Nu în ultimul rând, trebuie amintit faptul că SdA a reprezentat baza legală pentru adoptarea ulterioară a legislaţiei necesare pentru transpunerea în practică a principiilor incluse în „Pachet". În 1973 au fost adoptate normele prin care şcolile au intrat în administrarea provinciei. Trei ani mai târziu a intrat în vigoare decretul care prevede alocarea proporţională a posturilor în administraţia publică, în funcţie de mărimea celor trei grupuri lingvistice. În 1989 s-au reglementat toate detaliile referitoare la folosirea limbilor germană şi ladină în raporturile cu administraţia publică şi în justiţie. Reforma constituţională din 2001 a întărit şi mai mult poziţia celor două provincii faţă de regiune care a rămas mai mult cu un rol simbolic. Există însă şi chestiuni rămase nereglementate până în ziua de azi care provoacă aprinse dezbateri în provincie mai ales la nivel politic. Exemplul elocvent este problema toponimiei în Tirolul de Sud. *De facto*, toate numele localităţilor, râurilor, munţilor etc. sunt bilingve (sau trilingve în văile locuite de ladini) dar *de jure* singurele denumiri oficiale sunt cele italiene.[38] Dincolo de discursurile polemice şi de limitele sistemului, este cert faptul că modelul de protecţie a identităţii lingvistice şi culturale dezvoltat în cadrul autonomiei sudtiroleze este văzut ca un exemplu de urmat şi în alte ţări europene şi nu numai[39] pentru că oferă garanţii tuturor grupurilor lingvistice din provincie indiferent de poziţia de majoritate sau minoritate în care se află (Schambeck 1997: 51).

Procesul de implementare a Statutului de autonomie şi rolul „Comisiei celor şase"

Republica italiană este un stat regional[40] asimetric. În urma unui proces de devoluţie anumite competenţe au fost transferate de la nivel central către regiuni însă între acestea există diferenţe clare în ceea ce priveşte gradul de autonomie legislativă şi administrativă. Italia este formată din 20 de regiuni care cuprind 110 provincii. Numai cinci dintre regiuni au un statut special de autonomie: Trentino-Alto Adige/Südtirol, Friuli-Venezia Giulia, Val d'Aosta, Sardinia şi Sicilia. Dintre provincii, numai Tirolul de Sud şi Trento (care formează regiunea Trentino-Alto Adige/Südtirol) sunt autonome. Aşadar nu regiunea Trentino-Alto Adige/Südtirol este actorul principal pentru că deciziile cele mai importante se iau la nivel provincial. Altfel spus, provincia autonomă Tirolul de Sud are practic competenţele unei regiuni cu statut special.

Potrivit Art. 107 (2) SdA, normele de aplicare a prevederilor prezentului statut referitoare la competenţele Tirolului de Sud sunt adoptate prin decret legislativ după consultarea unei „comisii speciale formate din şase membri, din care trei reprezintă Statul şi trei Provincia. Unul dintre reprezentanţii Statului trebuie să aparţină grupului lingvistic german; unul dintre reprezentaţii Provinciei trebuie să aparţină grupului lingvistic italian." Acest organ cunoscut sub denumirea de „Comisia celor şase" a fost şi este încă principalul instrument pentru transpunerea în realitate a principiilor care stau la baza autonomiei sudtiroleze. Cheia succesului este dubla egalitate pe care o asigură componenţa comisiei: statul italian şi Tirolul de Sud au un număr egal de reprezentanţi, grupurile lingvistice de asemenea (vezi Figura 5 în Anexe). Această structură simplă dar ingenioasă determină însă un blocaj în momentul în care există un dezacord între stat

36 Art. 15, 19, 30, 36, 48, 50, 62, 89, 102.
37 Art. 19 (1).
38 Excepţia e numele german al provinciei Tirolul de Sud (Südtirol) care este oficial pentru că este stipulat în legea constituţională italiană. Pentru detalii cu privire la problema toponimiei a se vedea secţiunea „Drepturile lingvistice"
39 E.g. chestiunea autonomiei Tibetului în cadrul Republicii Populare Chineze. Dalai Lama şi înalţi reprezentanţi ai guvernului tibetan în exil au vizitat de câteva ori Tirolul de Sud în ultimii ani. Pentru detalii a se vedea www.tibet.net.
40 Unii autori consideră ca sistemul italian este deja un „federalism în devenire". Pentru detalii a se vedea Palermo 2005: 182 – 201.

și provincie și/sau între grupuri lingvistice. Prin urmare, părțile sunt „obligate" să coopereze și să ajungă la un compromis în interesul comun. În plus, reprezentarea egală în comisie, în ciuda diferențelor majore (de suprafață și populație) dintre „jucători", este un element care a contribuit decisiv la cimentarea încrederii minoritarilor în această instituție (Woelk et alii 2008: 145). La o privire atentă se pot observa câteva aspecte particulare. În primul rând ladinii nu au un membru în comisie dar aceasta se justifică prin nevoia de a păstra echilibrul descris mai sus. În al doilea rând, există diferențe remarcabile între teorie (textul SdA) și practică. De exemplu, decretele legislative privind normele de aplicare a principiilor autonomiei sudtiroleze trebuiau adoptate în doi ani de la intrarea în vigoare a SdA.[41] În realitate, reglementarea chestiunilor esențiale a durat aproximativ 20 de ani (1972 - 1992) iar procesul continuă și în prezent. În plus, potrivit SdA, „Comisia celor șase" trebuia să aibă un rol consultativ dar de fapt acest organism a fost (și este încă) un adevărat for de decizie. Comisia nu a fost desființată după 1992 deși, din punct de vedere formal, s-a considerat că obiectivele legate de implementarea SdA au fost atinse. Această instituție continuă să fie unul dintre mecanismele esențiale ale sistemului de autonomie sudtirolez. Membrii comisiei prepară textele decretelor legislative care sunt apoi aprobate de guvern și promulgate de președintele republici. În sistemul legal italian, decretele prin care se adoptă normele de aplicare a statutelor de autonomie specială[42] ocupă o poziție privilegiată în sensul că se situează deasupra legilor ordinare. Cu alte cuvinte, o lege adoptată de parlamentul național nu poate abroga sau modifica un astfel de decret legislativ care în ierarhia actelor normative este subordonat numai reglementărilor constituționale.[43] Legislativul de la Roma a fost lăsat în mod voit în afara procesului de implementare a SdA, abandonându-se astfel schema „majoritate – minoritate" și salvându-se principiul dublei egalități (între stat și provincia autonomă, respectiv între cele două grupuri lingvistice). Parlamentul este format din aproape 1000 de deputați și senatori iar cei care reprezintă interesele sudtirolezilor pot fi numărați pe degete.[44] Dacă o lege votată de parlamentul italian (adică de o foarte largă majoritate italiană) ar putea abroga sau modifica un text negociat și convenit de „Comisia celor șase" (adică de un număr egal de reprezentanți ai ambelor părți) întregul sistem de implementare prevăzut de Art. 107b SdA ar fi pus sub semnul întrebării. Așa ceva trebuia evitat și prin urmare principiul legitimării democratice prin votul parlamentului a fost subordonat principiului egalității. (Woelk et alii 2008: 147–148).

Organe de conducere ale provinciei autonome Tirolul de Sud

Potrivit Art. 47 SdA, principalele instituții provinciale sunt Consiliul, Guvernul și Președintele.

Consiliul provincial (*Il Consiglio provinciale/Der Landtag)* este organul legislativ ales prin vot universal, direct și secret. Cei 35 de consilieri au un mandat de 5 ani[45] iar sistemul de vot este unul proporțional.[46] Fiecare persoană care candidează pentru un mandat are obligația sa-și facă publică declarația de apartenență (sau adeziune) la unul dintre cele trei grupuri lingvistice.[47] Consiliul este condus de un președinte și doi vice-președinți, toți trei aparținând unor grupuri lingvistice diferite. SdA prevede o președinție prin rotație: în prima jumătate a mandatului, președintele este sudtirolez; în următorii 2.5 ani, postul revine unui italian. Un ladin poate fi ales președinte cu acordul majorității consilierilor grupului lingvistic (sudtirolez sau italian) căruia i-ar fi revenit postul în perioada respectivă.[48] Pentru exercitarea dreptului de a alege și a dreptului de a fi ales în Consiliul provincial (sau în consiliile locale), cetățenii italieni trebuie să fie rezidenți în Tirolul de Sud pentru o perioadă neîntreruptă de 4 ani.[49] Această condiție este un element important al sistemului de protecție a tuturor grupurilor lingvistice pentru că

41 Art. 108 SdA. Prin Hotărârea nr. 160 din 23 mai 1985, Curtea Constituțională a declarat că termenul de 2 ani prevăzut de Art. 108 SdA este unul indicativ pentru că nu există o sancțiune în cazul în care nu e respectat. Detalii și textul hotărârii (în italiană) la http://www.giurcost.org/decisioni/1985/0160s-85.html.

42 Așadar nu numai în cazul Tirolului de Sud ci și când e vorba de alte regiuni cu regim special de autonomie.

43 Principiul a fost afirmat de Curtea Constituțională într-o serie de hotărâri dintre care amintim nr. 151/1972, nr. 180/1980, nr. 237/1983, nr. 212/1984 și nr. 160/1985.

44 După ultimele alegeri parlamentare generale (aprilie 2008), PPS deține trei mandate de senator și două de deputat.

45 Art. 48 (1) SdA.

46 Art. 48 (3) SdA.

47 Pentru detalii a se vedea secțiunea „Cotele lingvistice și declarația de apartenență (sau adeziune) la un grup lingvistic"

48 Art. 48c (2) și (3) SdA.

49 Art. 25 (2) SdA. Cetățenii UE pot vota numai pentru consiliile municipale fără a li se aplica această condiție de 4 ani de rezidență neîntreruptă.

împiedică influenţarea rezultatelor alegerilor prin înscrierea în ultimul moment, pe listele electorale a unor persoane care nu au o legătura stabilă cu acest teritoriu. Curtea Constituţională italiană a confirmat legitimitatea acestei prevederi invocând principiul protecţiei minorităţilor lingvistice.[50] De altfel şi un sudtirolez născut şi crescut în provincie, dar care la un moment dat îşi stabileşte rezidenţa în afară,[51] va trebui să aştepte 4 ani după întoarcere pentru a putea să-şi exercite drepturile electorale. Reprezentarea ladinilor în Consiliu provincial este garantată.[52] Astfel cel puţin un candidat ladin va obţine un mandat în Consiliu chiar dacă a primit un număr de voturi mai mic decât cel al altor candidaţi sudtirolezi sau italieni. Curtea Constituţională a reţinut că există „circumstanţe care necesită o garanţie specifică, dincolo de criteriul proporţional şi egalitatea votului."[53] SdA acordă grupurilor lingvistice un drept de veto în organul legislativ. Dacă majoritatea consilierilor aparţinând unui grup lingvistic consideră că un proiect de lege aduce atingere „egalităţii în drepturi a cetăţenilor aparţinând unor grupuri lingvistice diferite sau caracteristicilor etnice şi culturale ale grupurilor", aceşti consilieri pot solicita un vot separat, pe grupuri lingvistice, al proiectului de lege.[54] În cazul în care Consiliul provincial refuză votul separat precum şi în situaţia în care îl acceptă iar propunerea de lege este aprobată în ciuda opoziţiei a 2/3 dintre consilierii grupului lingvistic care a solicitat votul separat, majoritatea consilierilor aparţinând grupului respectiv poate contesta la Curtea Constituţională legea adoptată.[55]

Guvernul provincial (*La Giunta provinciale/Die Landesregierung*) este condus de preşedintele provinciei şi de doi vice-preşedinţi (un italian şi un sudtirolez). Componenţa guvernului trebuie să reflecte reprezentarea grupurilor lingvistice în Consiliu.[56] Prin urmare, în organul executiv trebuie să fie şi italieni în ciuda faptului că partidele reprezentând sudtirolezii au majoritatea mandatelor în Consiliu şi ar putea, teoretic, să formeze singure guvernul. Prin această garanţie, SdA îi protejează pe italieni care sunt minoritari în provincie.[57] Şi ladinii trebuie reprezentaţi în guvern chiar şi prin derogare de la principiul proporţionalităţii.[58] Membrii guvernului sunt aleşi, de regula, dintre consilieri.[59] Cei care nu sunt şi consilieri sunt aleşi de către Consiliul provincial (prin votul secret a cel puţin două treimi dintre consilieri), la propunerea unuia sau mai multor grupuri politice din Consiliu. Trebuie îndeplinită însă următoarea condiţie: să existe un consens prealabil al consilierilor din grupul lingvistic căruia îi aparţin respectivii candidaţii ne-consilieri, şi care în acelaşi timp fac parte din coaliţia care susţine guvernul provincial. Aşadar, nu este luată în considerare poziţia consilierilor care aparţin aceluiaşi grup lingvistic ca şi candidaţii, dar care sunt în opoziţie.[60]

---

50 Hotărârea Curţii Constituţionale nr. 240 din 17 decembrie 1975. Detalii şi textul hotărârii (în italiană) la http://www.giurcost.org/decisioni/1975/0240s-75.html

51 De exemplu dacă merge să studieze la o universitate austriacă.

52 Art. 48 (2) SdA.

53 Hotărârea Curţii Constituţionale nr. 261 din 19 iunie 1995. Detalii şi textul hotărârii (în italiană) la http://www.giurcost.org/decisioni/1995/0261s-95.htm.

54 Un exemplu ipotetic: Consiliul provincial e format din 25 de consilieri sudtirolezi, nouă italieni şi un ladin. Şapte consilieri italieni cer votarea separată, pe grupuri lingvistice, a unui proiect de lege. În urma votului separat rezultatele sunt următoarele: grupul lingvistic german aprobă proiectul cu 20 de voturi pentru şi cinci împotrivă; grupul lingvistic italian respinge proiectul cu şapte voturi contra şi două voturi pentru; grupul lingvistic ladin aprobă proiectul cu un vot pentru. Rezultatele se însumează şi rezultă că proiectul e aprobat (23 de voturi pentru şi 12 împotrivă) în ciuda opoziţiei a peste 2/3 dintre consilierii italieni.

55 Art. 56 (1) şi (2) SdA. Această prevedere plasează cele trei grupuri lingvistice pe o poziţie de egalitate în Consiliului provincial, indiferent de mărimea lor. Până în prezent, Art. 56 al SdA a fost invocat doar de două ori. În ambele ocazii consilierul ladin a contestat la Curtea Constituţională două legi provinciale.

56 Art. 50 (2) SdA.

57 Consecinţa acestei prevederi a SdA este guvernarea în coaliţie a unor partide reprezentând interesele unor grupuri lingvistice diferite. SdA le „obligă" să coopereze, să negocieze şi să ajungă la compromis.

58 Art. 50 (3) SdA. În cazul în care numai un consilier este ladin şi acesta este ales în guvern, va trebui să renunţe la o eventuală poziţie de preşedinte sau de vice-preşedinte al Consiliului. A se vedea şi nota 48.

59 Consilierii care sunt aleşi membri ai guvernului nu renunţă la mandatele din Consiliul provincial ceea ce este criticabil din perspectiva separaţiei puterilor executivă şi legislativă.

60 Această prevedere legală e mai uşor de înţeles cu un exemplu concret. Să presupunem că în Consiliul provincial sunt aleşi şapte consilieri italieni. Doi dintre ei fac parte dintr-un partid care intră la guvernare împreună cu principalul partid sudtirolez (PPS) iar ceilalţi cinci rămân în opoziţie. Grupul consilierilor partidului ecologist propune ca membru al viitorului guvern un candidat ne-consilier care aparţine grupului lingvistic italian. Cei doi consilieri italieni din partidul aflat la guvernare trebuie să îşi dea acordul pentru ca respectiva candidatură să fie acceptată. Părerea celor cinci consilieri italieni aflaţi în opoziţie nu e relevantă. În fine, dacă persoana propusă de grupul ecologist a fost acceptată ca şi candidat din afara Consiliului, el/ea devine membru al guvernului dacă este votat/ă de două treimi dintre consilieri.

Preşedintele provinciei (*Il Presidente della Provincia/Der Landeshauptmann*) deţine şi funcţia de şef al guvernului şi este ales de către Consiliul provincial.[61] Printre atribuţiile lui se numără promulgarea legilor şi a altor reglementări provinciale,[62] participarea la şedinţele guvernului italian când se discută chestiuni de interes pentru provincie[63] şi reprezentarea Tirolului de Sud.[64]

Competenţele legislative şi administrative ale provinciei autonome Tirolul de Sud

Competenţele legislative ale Tirolului de Sud pot fi împărţite în următoarele categorii: primare, secundare şi delegate.

Competenţele primare (sau exclusive) trebuie exercitate în conformitate cu prevederile Constituţiei şi principiile fundamentale ale sistemului juridic italian, şi cu respectarea obligaţiilor internaţionale şi intereselor naţionale printre care se numără şi protecţia minorităţilor lingvistice.[65] Provincia autonomă Tirolul de Sud are competenţă legislativă primară, *inter alia,* în următoarele domenii: reglementarea activităţii administraţiei provinciale şi a personalului aferent; toponimie; protecţia şi prezervarea patrimoniului cultural şi artistic (inclusiv instituţii culturale); urbanism şi planificare urbană; protecţia mediului (inclusiv parcuri naturale, ape termale şi minerale, vânătoare şi pescuit); drumuri şi lucrări publice de interes provincial; comunicaţii şi transport de interes provincial; turism şi industrie hotelieră; agricultură şi fondul silvic (inclusiv personalul aferent); înfiinţarea şi funcţionarea comisiei provinciale şi a celor municipale pentru asistenţă în domeniul relaţiilor de muncă; asistenţa publică; infrastructura şcolară; grădiniţe; învăţământ vocaţional; administraţia şcolară.[66] La acestea se adaugă o serie de competenţe care iniţial au fost atribuite regiunii Trentino-Alto Adige/Südtirol dar care treptat au fost transferate celor două provincii care o formează (Trento şi Tirolul de Sud): reglementarea activităţii spitalelor şi instituţiilor sanitare, reglementarea camerelor de comerţ, cărţile funciare.[67]

Competenţele secundare trebuie exercitate în limitele stabilite de legile ordinare ale statului italian. Cu alte cuvinte, pe lângă Constituţie, dreptul comunitar şi interesul naţional, legiuitorul provincial trebuie să respecte şi principiile stabilite de legislaţia naţională. Provincia autonomă Tirolul de Sud are competenţă legislativă secundară, *inter alia,* în următoarele domenii: poliţia locală (urbană şi rurală); învăţământ primar şi secundar; comerţ; înfiinţarea şi funcţionarea comisiei provinciale şi a celor municipale pentru control în domeniul relaţiilor de muncă; cărţi de muncă; producţia industrială; igienă şi sănătate (inclusiv asistenţa sanitară); activităţi sportive şi recreative cu infrastructura aferentă.[68]

Competenţele delegate nu sunt specificate în SdA pentru că sunt atribuite provinciei prin intermediul unor legi speciale ale statului italian. Aceste puteri delegate vizează domenii diferite de cele enumerate în SdA pentru celelalte tipuri de competenţe ale provinciei.[69]

După cum se poate observa, legislaţia provincială reglementează în principal aspecte legate de viaţa cotidiană: şcoală, limbă, cultură, drumuri, mediu înconjurător, asistenţă socială, adminstraţie etc. Impactul măsurilor luate de provincie este simţit mai mult decât efectele unor reglementări naţionale în domenii precum politica externă sau bugetul de stat (Woelk et alii 2008: 93). Unul dintre puţinele domenii în care Tirolului de Sud are un rol minor este impozitarea. Statul colectează taxele în provincie dar peste 90% din banii se întorc în bugetul sudtirolez[70] şi sunt cheltuiţi pe plan local. Tirolul de Sud are competenţe administrative în domeniile în care se bucură de putere legislativă.[71] În plus, statul poate delega provinciei autonome, prin lege, anumite funcţii administrative. Într-un astfel de caz, cheltuielile

61 În viitor ar putea să fie ales prin vot direct dacă cel puţin două treimi dintre membrii Consiliului vor vota pentru o lege provincială în acest sens.
62 Art. 53 SdA.
63 Art. 52 (4) SdA.
64 Art. 52 (1) SdA.
65 Art. 4 SdA.
66 Art. 8 SdA.
67 Art. 4 SdA.
68 Art. 9 SdA.
69 Art. 17 SdA.
70 Pentru detalii a se vedea secţiunea „Sistemul financiar al provinciei autonome Tirolul de Sud".
71 Art. 16(1) SdA.

pentru exercitarea funcției respective sunt suportate de stat.[72] Provincia, la rândul ei, poate delega diverse funcții administrative municipalităților și altor entități locale.[73] Se apreciază în mod unanim că performanțele guvernării și administrării în provincia Tirolul de Sud sunt mai bune decât cele de la nivel național. Provincia autonomă și-a folosit numeroasele competențe și resursele financiare pentru a deveni competitivă (Woelk et alii 2008: 93). Trebuie însă subliniat că aparatul administrativ sudtirolez este impresionant și ca număr. Dar despre acest aspect ne vom ocupa mai pe larg în secțiunea următoare.

Protecția minorităților în cadrul modelului de autonomie sudtirolez

Cotele lingvistice[74] și declarația de apartenență (sau adeziune) la un grup lingvistic

Ocuparea posturilor în administrația publică și împărțirea resurselor financiare[75] în funcție de mărimea celor trei grupuri lingvistice din provincie este unul dintre elementele de bază ale autonomiei sudtiroleze. Sistemul e aplicabil și în ceea ce privește componența unor organisme politice. Reprezentarea în guvernul provincial prezentată mai sus este un exemplu elocvent în acest sens. Au existat motive istorice pentru introducerea cotelor lingvistice dat fiind faptul că în perioada fascistă sudtirolezii și ladinii au fost practic excluși din viața publică. Aceste politici au avut consecințe pe termen lung reflectate cel mai clar în îndelungatul dezechilibrul dintre majoritate și minoritate în ceea ce privește ocuparea posturilor publice. La adoptarea SdA în 1972 numai 10% dintre funcționarii administrației statale din Tirolul de Sud aparțineau grupurilor lingvistice german și ladin (Palermo 2006: 325). În prezent acest mecanism care pune accentul pe interesul fiecărui grup lingvistic de a controla în mod proporțional posturile publice și resursele permite evitarea „dictaturii majorității" și asigură pluralismul lingvistic (Poggeschi 2005: 325). Împărțirea pe cote în administrație își are originea în acordul Gruber-De Gasperi (Bonell și Winkler 2005: 98) care prevedea destul de vag, ce-i drept, egalitatea în drepturi privind accesul la pozițiile publice „în vederea atingerii unei proporții mai potrivite între cele doua grupuri etnice". Este de remarcat că textul se referă numai la italieni și sudtirolezi. Principiul a fost formulat fără echivoc în SdA incluzându-i și pe ladinii: „posturile [din administrația statală din provincia Tirolul de Sud] sunt rezervate cetățenilor aparținând celor trei grupuri lingvistice, în mod proporțional cu mărimea acestor grupuri așa cum rezultă din declarațiile de apartenență lingvistică depuse la recensământul oficial al populației."[76] Decretul președintelui Republicii nr. 752/1976 prin care s-au adoptat normele de aplicare a sistemului pe cote a intrat în vigoare la 30 noiembrie 1976. Legea provincială nr. 40/1988 a extins aplicarea principiului proporționalității și la nivelul administrației locale.

În 2007, numărul total al angajaților în Tirolul de Sud era de 229500 persoane din care nu mai puțin de 41176 (adică aproximativ 18%) lucrau în administrația publică.[77] Dintre acești 41176 de funcționari, 3209 erau angajați în administrația de stat (incluzând căile ferate și poșta dar excluzând poliția și armata) iar restul de 37967 lucrau în cadrul administrației locale (vezi Figura 6 în Anexe). Numai pentru

72 Art. 16(3) SdA.

73 Art. 18 (2) SdA.

74 În literatura de specialitate se folosește deseori denumirea de „cote etnice" dar din punctul de vedere al sistemului juridic italian corect este „cote lingvistice" pentru că în legislația italiană nu etnia sau naționalitatea minorităților este criteriul distinctiv ci limba maternă. Italia este o națiune civică ce recunoaște pluralismul lingvistic (Palermo și Woelk 2008: 242–243). Constituția din 1948 prevede în Art. 6 că „Republica protejează minoritățile lingvistice prin legi speciale". La nivel național materia este reglementată de Legea nr. 482/1999 privind Protecția Minorităților Lingvistice Istorice. Această lege cu caracter general nu se aplică în cazul limbilor germană și ladină care în Tirolul de Sud se bucură de o protecție superioară prin SdA, normele lui de aplicare și legislația provincială. În SdA există doar două referiri la etnie în Art. 2 și în art 56.: protejarea „caracteristicile etnice și culturale" ale cetățenilor, indiferent de grupul lingvistic căruia îi aparțin.

75 Art. 15 (2) SdA prevede că „[p]rovincia Tirolul de Sud va aloca fondurile pentru scopuri sociale și culturale în mod proporțional cu mărimea fiecărui grup lingvistic".

76 Art. 89 (3) SdA.

77 *Annuario statistico 2008,* Istituto provinciale di statistica (ASTAT), Bolzano/Bozen, 212-213. Detalii la http://www.provincia.bz.it/astat/download/JB08_K7.pdf. A se vedea și *South Tyrol in Figures.* Provincial Statistics Institute (ASTAT), Bolzano/Bozen, 2008, 8 și 45. Detalii la http://www.provincia.bz.it/astat/downloads/Siz_2008-eng.pdf.

provincie lucrau 11593 de oameni (adică 31.2 % din cei angajaţi în administraţia locală). Decretul nr. 752/1976 a stabilit că în ceea ce priveşte posturile publice, proporţionalitatea trebuie realizată în 30 de ani de la intrarea în vigoare a SdA. Procesul a fost lung iar scopul a fost atins în mare parte.[78] În 2007, distribuţia posturilor publice în administraţia locală era proporţională cu mărimea grupurilor lingvistice[79] din provincie: 69.5% dintre funcţionari erau de limbă maternă germană, 26.9% erau italieni şi 3.6% ladini.[80] SdA şi Decretul nr. 752/1976 au prevăzut un sistem gradual de implementare a cotelor. Doar posturile devenite vacante după intrarea în vigoare a normelor de aplicare au fost rezervate candidaţilor sudtirolezi şi ladini astfel încât, de-a lungul anilor, să se reducă treptat decalajul dintre numărul funcţionarilor italieni şi cei aparţinând celorlalte două grupuri lingvistice. În orice caz, toţi funcţionarii publici, indiferent de limba maternă, trebuie să fie bilingvi (sau trilingvi în văile ladine).[81] Când un post public este scos la concurs, au dreptul să candideze numai persoanele care aparţin grupului lingvistic pentru care poziţia respectivă este rezervată. Dovada se face prin depunerea la dosarul de candidatură a declaraţiei de apartenenţă lingvistică despre care vom vorbi in detaliu în paginile următoare. Sistemul pe cote dă prioritate interesului colectiv (al unui grup lingvistic care trebuie reprezentat proporţional) în faţa interesului individual (al unei persoane care deşi poate calificată nu poate ocupa postul rezervat celor de altă limbă maternă) tocmai pentru a transpune în realitate principiul constituţional al protecţiei minorităţilor lingvistice[82] (Marko et alii 2001: 692). În ultimii ani, aplicarea sistemului pe cote a devenit mai flexibilă mai ales în serviciile de sănătate publică şi în administraţia judiciară. De exemplu, când nu există un candidat suficient de calificat aparţinând grupului lingvistic X pentru care este rezervat postul scos la concurs, se acceptă candidaţi din celelalte două grupuri lingvistice Y şi Z şi postul este câştigat de persoana cu cea mai bună calificare şi experienţă care aparţine, să zicem, grupului Z. Re-echilibrarea balanţei se face în momentul în care devine vacant un post rezervat pentru candidaţii Z. Poziţia respectivă va fi „oferită" de grupul Z candidaţilor din grupul X (Palermo 2006: 327).

În principiu, sistemul pe cote nu se aplică organismelor private dar există o serie de excepţii introduse prin Decretul nr. 354/1997 care a amendat şi completat Decretul nr. 752/1976: proporţionalitatea trebuie asigurată şi în cadrul structurilor privatizate ale poştei, comunicaţiilor şi căilor ferate care îşi desfăşoară activitatea în Tirolul de Sud. Pe de altă parte, cotele nu se aplică în cazul unor societăţi private înfiinţate în ultimii ani, care desfăşoară activităţi în domenii strategice precum energia sau transporturi şi la care provincia deţine în jur de 90% din acţiuni.[83] Motivul ar putea fi unul politic. În cadrul fostelor companii de stat care au fost privatizate sudtirolezii erau de regulă în minoritate şi ca urmare s-a insistat pentru menţinerea cotelor în timp ce în cazul noilor organisme controlate de provincie nu s-a impus cerinţa proporţionalităţii deşi italienii susţin că sunt subreprezentaţi. În literatura de specialitate se subliniază

---

78 Proporţionalitatea este o realitate la nivelul numeroasei administraţii locale. Însă cotele nu s-au atins încă în (redusa) administraţie statală din Tirolul de Sud (Woelk et alii 2008: 224).

79 La data ultimului recensământ din 2001, populaţia totală a Tirolului de Sud era de 462999 persoane, iar apartenenţa cetăţenilor la grupurile lingvistice era următoarea: 69.15% de limbă germană, 26.47% de limbă italiană şi 4.37% de limbă ladină. *Volkszählung 2001. Berechnung des Bestandes der drei Sprachgruppen in der Provinz Bozen-Südtirol/Censimento della popolazione 2001. Determinazione della consistenza dei tre gruppi linguistic della provincia di Bolzano*, Info ASTAT, nr. 17 din august 2002. Detalii (în germană şi italiană) la http://www.provincia.bz.it/astat/download/mit17_02.pdf.

80 *Annuario statistico 2008,* Istituto provinciale di statistica (ASTAT), Bolzano/Bozen, 214. Tabloul variază de la o municipalitate la alta în funcţie de structura populaţiei.. De exemplu în Bolzano unde italienii reprezintă 73% dintre locuitori, numărul funcţionarilor de limbă maternă italiană din administraţia municipală atinge o proporţie similară.

81 Atestarea bilingvismului/trilingvismului se face doar cu un certificat („*Patentino/Zweisprachigkeitnachweis*") eliberat de autorităţile sudtiroleze în urma unui examen ce poate fi susţinut numai în Tirolul de Sud. Examenul este organizat de un departament specializat al administraţiei publice provinciale şi e structurat pe patru nivele (pentru categorii diferite de funcţii publice). Prin hotărârea din 6 iunie 2000 în cazul C-281/98 *Roman Angonese v Cassa di Risparmio di Bolzano SpA*., Curtea Europeană de Justiţie a stabilit că cerinţa de a dovedi cunoştinţele lingvistice doar cu acest certificat eliberat de autorităţile sudtiroleze încalcă legislaţia comunitară pentru că exclude posibilitatea de a putea folosi certificate echivalente obţinute în alte state membre ale Uniunii Europene. Problema a fost dezbătută în ultimii ani de „Comisia celor şase" şi s-a ajuns la un acord cu privire la o listă de instituţii (din alte ţări europene) ale căror certificate de competenţe lingvistice vor fi recunoscute de autorităţile sudtiroleze. Lista a fost trimisă guvernului de la Roma şi urmează să fie adoptată printr-un decret legislativ (interviu al autorului cu profesorul Francesco Palermo, expert în problematica autonomiei Tirolului de Sud, 29 iunie 2009).

82 În hotărârile nr. 289/1987 şi nr. 768/1988 ale Curţii Constituţionale s-a reţinut că sistemul pe cote reprezintă expresia principiului constituţional al protecţiei minorităţilor lingvistice.

83 Dezbaterea pe această tema s-a purtat în presa de limbă italiană. A se vedea Paolo Cagnan: S.p.a. provinciali fuori calcolo. *Alto Adige*. 4 martie 2006, 15. Jurnalistul susţine că nu se respectă proporţionalitate şi în alte sectoare cum ar fi administraţia muzeelor sau arhivele provinciale. Articolul e disponibil online la http://ricerca.quotidianiespresso.it/altoadige/archivio/altoadige/2006/03/04/AZ4PO_AZ401.html

faptul că sistemul cotelor lingvistice conceput inițial pentru protecția sudtirolezilor și ladinilor a devenit în timp un instrument esențial pentru garantarea accesului proporțional al italienilor din Tirolul de Sud la posturi publice și resurse[84] (Woelk et alii 2008: 222–223). Criticii italieni ai sistemului evidențiază faptul că implementarea cotelor nu se face și vertical ci numai orizontal, pe fiecare categorie și grad de instruire profesională. De exemplu, într-un departament al guvernului provincial există trei funcții de conducere rezervate pentru grupul lingvistic italian (deci cota e asigurată „orizontal") dar aceste poziții pot fi alocate unor domenii de importanță minoră în comparație cu cele controlate de sudtirolezi. Șeful serviciului siguranță stradală și cel al serviciul de urbanism ocupă poziții egale din punct de vedere juridic însă e evident că din punct de vedere strategic o funcție e mai influentă decât cealaltă.[85] Italienii se simt dezavantajați și acuză distribuția politizată a posturilor de conducere care sunt de fapt cele care contează pentru că acolo se iau deciziile (Palermo 2006: 328). În fine, o altă chestiune controversată privind aplicarea cotelor lingvistice în Tirolul de Sud privește caracterul temporar sau permanent al măsurii. Potrivit unei opinii, odată cu realizarea proporționalității în administrația publică scopul a fost atins și mecanismul discriminării pozitive ar trebui oprit. În sprijinul acestei poziții se amintește și faptul că Decretul nr. 752/1976 stabilește un termen de 30 de ani pentru implementarea cotelor. Celălat punct de vedere susține că sistemul trebuie menținut pentru că s-a transformat într-un mecanism de împărțire a puterii între grupurile lingvistice din provincie și contribuie astfel la întărirea coexistenței pașnice. Mai mult decât atât, baza lui juridică este un acord internațional (Gruber-De Gasperi) așa că încetarea aplicării cotelor ar echivala cu o încălcare a obligațiilor asumate de statul italian (Palermo 2006: 329–330). Dezbaterea este mai curând una teoretică pentru că e foarte puțin probabil să asistăm curând la o reformă radicală a sistemului. În timp s-ar putea ajunge la nivel politic la un compromis cu privire la „îmblânzirea" unora dintre normele foarte stricte ale SdA așa cum s-a întâmplat de pildă în cazul declarației de apartenență sau adeziune la un grup lingvistic[86], un instrument esențial pentru funcționarea mecanismului cotelor.

De la adoptarea sistemului prin Decretul președintelui Republicii nr. 752/1976 până la reforma acestuia din 2005, declarația s-a făcut din zece în zece ani, cu ocazia recensământului oficial al populației Italiei. În 1981 „toți cetățenii italieni de peste 14 ani, rezidenți în provincia autonomă Tirolul de Sud la data recensământului, și care nu [erau] sub interdicție datorită unei infirmități mintale"[87] au trebuit să depună o declarație individuală de apartenență la unul dintre grupurile lingvistice german, italian sau ladin. În anii '80 această prevedere a fost contestată de adversarii separării stricte pe criterii etno-lingvistice și a fost în cele din urmă modificată. Începând cu recensământul din 1991 s-a putut opta pentru un al patrulea grup numit „alții"[88] cu indicarea, în același timp, a unui grup lingvistic la care persoana respectivă adera (vezi Figura 7 în Anexe). În acest caz, declarația de apartenență devine o declarație de adeziune (*dichiarazione di aggregazione*). De exemplu, persoana X care provine dintr-o familie mixtă e bilingvă însă se simte din punct de vedere cultural mai aproape de limba germană. Pe de altă parte, X nu dorește să declare că aparține nici grupului lingvistic german nici celui italian așa că optează pentru categoria „alții" și aderă la grupul lingvistic german. Aceste reguli privind declarația de apartenență (sau adeziune) lingvistică s-au aplicat și la ultimul recensământ din 2001. Pentru ca reglementarea să nu intre în conflict cu legislația comunitară privind nediscriminarea pe criteriul naționalității, s-a recunoscut dreptul cetățenilor statelor membre ale Uniunii Europene de a depune o astfel de declarație de apartenență (sau adeziune). Așadar un cetățean austriac rezident în provincie care își declară apartenența la grupul lingvistic german poate candida pentru un post public rezervat acestui grup lingvistic. În mod similar poate proceda un cetățean român rezident în provincie care își declară de exemplu adeziunea la grupul lingvistic italian.

---

84 Aceasta este în prezent și poziția partidului de dreapta italian *Alleanza Nazionale* care a contestat sistemul pe cote lingvistice mulți ani după adoptarea SdA (Woelk et alii 2008: 223).

85 Paolo Cagnan op. cit.

86 Baza legală pentru declarația de apartenență sau adeziune la un grup lingvistic este formată din Art. 89 (3) SdA, Decretul nr. 752/1976 cu modificările și completările ulterioare, Deecretul nr. 42/2002 și Decretul nr. 99/2005.

87 Formularea originală a Art. 18 al Decretului nr. 752/1976. În forma modificată adoptată prin Decretul legislativ nr. 99/2005 în loc de „cetățenii italieni" apare doar „cetățenii". Vezi discuția de pe pagina următoare referitoare la posibilitatea depunerii declarației de către cetățenii statelor membre ale UE.

88 Au optat pentru „alții" cei care fie considerau că nu aparțin nici unuia dintre cele trei grupuri lingvistice, fie aveau o dublă identitate lingvistică pentru că proveneau din familii mixte. La aceștia se adăugau și cei care pur și simplu nu erau de acord cu stricta separare pe criterii etno-lingvistice. Exemplul elocvent în acest sens este politicianul, scriitorul și jurnalistul sudtirolez Alexander Langer. Pentru detalii a se vedea http://www.alexanderlanger.org/.

Declarațiile de apartenență și adeziune sunt necesare: 1) pentru determinarea statistică a mărimii grupurilor lingvistice pentru că și cei care exprimă doar o „adeziune" la un grup lingvistic sunt numărați ca membri ai grupul respectiv și 2) pentru exercitarea ulterioară a drepturilor legate de apartenența/adeziunea la un grup lingvistic, de exemplu înscrierea la concurs pentru un post public sau dreptul de a candida în alegeri.[89] Introducerea categoriei „alții" a fost un artificiu juridico-procedural prin care s-au salvat atât sistemul pe cote cât și libertatea cetățenilor de a-și alege o identitate lingvistică în afara limitelor rigide ale sistemului (Woelk et alii 2008: 228–229).

Declarația de apartenență (sau adeziune) la unul dintre grupurile lingvistice constă din trei copii originale (vezi Figura 7 în Anexe). Prima copie conține nume și prenumele persoanei și este păstrată în plic sigilat la Tribunalul din Bolzano/Bozen. În momentul în care trebuie să-și facă publică apartenența (sau adeziunea) la un grup lingvistic pentru că participă la un concurs pentru un post public sau candidează, persoana respectivă va depune o cerere la Tribunal pentru eliberarea unui certificat care atestă apartenența (adeziunea) sa. A doua copie care nu conține datele de identificare ale persoanei ci numai opțiunea acesteia este transmisă biroului provincial de statistică pentru calcularea mărimii celor trei grupuri lingvistice. A treia copie care este de asemenea anonimă rămâne în posesia persoanei care a depus declarația. Prin ultima reformă a sistemului din anul 2005 s-au separat copiile declarației. Cea anonimă pentru biroul de statistică trebuie depusă în continuare la fiecare zece ani cu ocazia referendumului. În schimb nu mai este obligatorie depunerea periodică a copiei cu datele de identificare. Aceste copii depuse la referendumul din 2001 și aflate în custodia Tribunalului din Bolzano/Bozen sunt valabile până când persoanele care le-au depus doresc să le modifice sau să le retragă. Legiuitorul a stabilit o serie de condiții pentru a evita trecerea de la un grup lingvistic la altul din motive de oportunism.[90] Potrivit noilor reguli, o declarație poate fi modificată numai după cinci ani de la depunere. Declarația modificată produce efecte după doi ani de la modificare. Oricine își poate retrage declarația în orice moment. Tribunalul restituie celui interesat plicul sigilat și înregistrează data retragerii. Persoana care și-a retras-o poate depune o altă declarație după trei ani de la data retragerii. Noua declarație va produce efecte la doi ani de la depunere.[91] Potrivit Art. 18 (4) – (6) al Decretului nr. 752/1976 (în forma modificată prin Decretului nr. 99/2005) și cetățenii minori sub 14 ani, rezidenți în Tirolul de Sud trebuie să fie luați în calcul la stabilirea statistică a mărimii grupurilor lingvistice și în acest scop „sunt declarați" de către părinți prin decizie consensuală sau de către părintele care exercită în mod exclusiv drepturile părintești ori de către tutore. Dacă în familiile mixte părinții au poziții diferite în ceea ce privește apartenența lingvistică a copilului lor, nu au obligația să depună declarația pentru minor. Autoritățile trebuie să informeze cetățenii rezidenți care împlinesc 18 ani și cetățenii italieni care își stabilesc rezidența în Tirolul de Sud mutându-se în provincie din alte zone ale țării, că în vederea exercitării drepturilor legate de apartenența la un grup lingvistic, au dreptul să-și depună declarația în termen de un an de la data comunicării. O astfel de declarație produce efecte imediat.[92]

Mecanismul declarației de apartenență (sau adeziune) la unul dintre cele trei grupuri lingvistice a fost criticat sub aspectul protecției datelor cu caracter privat (Marko et alii 2001: 678–681) dar reforma din 2005 a oferit o garanție în plus prin separarea copiei cu datele de identificare ale persoanei de cea anonimă care trebuie depusă în continuare la fiecare 10 ani. Altă chestiune controversată este obligația fiecărui candidat în alegerile provinciale și locale de a-și face publică declarația de apartenență (adeziune) lingvistică. Codul de bune practici în domeniul electoral elaborat de Comisia de la Veneția[93] prevede că nu trebuie să li se ceară nici candidaților și nici electorilor să își dezvăluie apartenența la o minoritate națională. În cazul Tirolului de Sud, scopul măsurii este asigurarea ulterioară a reprezentării proporționale a celor trei grupuri lingvistice în organele politice ceea ce este absolut legitim. Întrebarea

89 Toți candidații trebuie sa-și facă publică declarația înainte de alegeri. În 1995 candidatura lui Alexander Langer la primăria orașului Bolzano a fost respinsă de instanță pentru că la recensământul din 1991 refuzase să-și declare apartenența lingvistică. Patru ani mai târziu, Curtea de Casație a decis că în astfel de cazuri sunt valabile și declarațiile *ad hoc*.

90 E.g. persoana X a declarat în 2001 că aparține grupului lingvistic italian. Ulterior dorește să obțină o funcție în administrația statală din provincie dar posturile libere sunt rezervate membrilor grupului lingvistic german în vederea atingerii proporționalității. Pentru a putea putea participa în concursul pentru un astfel de post public, persoana X se gândește să-și modifice opțiunea din 2001 și să declare că aparține grupului lingvistic german.

91 Art. 2 și 3 al Decretului nr. 99/2005.

92 Art. 20c (5) al Decretului nr. 752/1976 care a fost introdus prin Decretului nr. 99/2005.

93 Comisia Europeană pentru Democrație prin Drept (pe scurt „Comisia de la Veneția") este un organ consultativ al Consiliului Europei. Pentru detalii a se vedea http://www.venice.coe.int.

este de ce în cazul alegerilor e nevoie de dezvăluirea apartenenței lingvistice înainte de scrutin și nu după? Cu alte cuvinte, de ce dreptul unei persoane de a candida este condiționat de o obligație ce ar putea fi îndeplinită și după scrutin? (Woelk et alii 2008: 230). Comitetul Consultativ al Convenției-Cadru pentru Protecția Minorităților Naționale și-a exprimat preocuparea în ceea ce privește compatibilitatea dintre Art. 3 al Convenției-cadru[94] și cerința de a face publică propria declarație pentru a putea exercita dreptul electoral pasiv și a recomandat identificarea unor metode care să nu producă un dezavantaj (precum imposibilitatea de a candida) pentru cei care nu doresc să fie tratați ca persoane aparținând unui grup minoritar.[95]

Sistemul educațional

Art. 19 al SdA prevede organizarea și funcționarea a două sisteme școlare separate și paralele, unul în limba germană și celălalt în italiană. Este obligatorie predarea celei de-a doua limbi (italiana pentru sudtirolezi, respectiv germana pentru italieni) de către profesori vorbitori nativi ai limbii pe care o predau, începând cu clasa a 2-a sau a 3-a din școala primară.[96] Excepția de la regulă o constituie modul de organizare și funcționare a instituțiilor de învățământ din zonele locuite de ladini. În aceste municipalități doar grădinițele sunt exclusiv în limba ladină. Începând cu școala primară se studiază limba ladină și istoria, cultura și tradițiile ladine, dar educația este bilingvă pentru că jumătate din restul materiilor sunt predate în italiană iar cealaltă jumătate în germană.[97] Părinții sunt liberi să opteze pentru oricare dintre sistemele școlare paralele însă cererea de înscriere intr-o școală poate fi respinsă de direcțiune în cazul în care se consideră că elevul nu cunoaște suficient limba de predare a școlii respective.[98] Părinții pot ataca decizia de respingere în contencios administrativ.[99] Sistemele educaționale ale celor trei grupuri lingvistice sunt separate și din punct de vedere instituțional și managerial[100]. Există trei Institute Pedagogice[101], trei Comitete Provinciale pentru Evaluarea Sistemului Școlar[102] și trei Birouri Școlare în cadrul administrației provinciale. Consiliul Școlar Provincial[103] este format din trei departamente, câte unul pentru fiecare grup lingvistic, și funcționează ca organ consultativ al celor trei Birouri Școlare și al guvernului provincial. SdA prevede și că statul are obligația de a consulta în prealabil provincia în chestiunea înființării unei universități în Tirolul de Sud. În 1997 a fost înființată Universitatea Liberă din Bolzano/Bozen, instituție privată de învățământ superior „multilingvă și cu vocație internațională".[104] În prezent universitatea are cinci facultăți care oferă cursuri și seminarii în trei limbi: germană, italiană și engleză. Facultatea de Pedagogie are secții separate pentru studenții de limba germană, italiană și respectiv ladină.[105] Mulți tinerii sudtirolezi studiază în universități din Austria în baza unor acorduri bilaterale.[106] Datele statistice arată că în anul academic 2007-2008, 54.4% dintre studenții originari din Tirolul de Sud erau înscriși în instituții de învățământ superior din Italia (ceea ce înseamnă o creștere de 14.4% față de situația de acum 10 ani). În același timp, în universitățile din Austria erau înscriși 45.6% din totalul studenților din Tirolul de Sud (ceea ce reprezintă o scădere de 12.2% în comparație cu acum 10 ani).[107]

---

94 Art.3. Orice persoană aparținând unei minorități naționale are dreptul să aleagă liber dacă să fie tratată sau nu ca atare, nici un dezavantaj neputând rezulta dintr-o asemenea alegere ori din exercițiul drepturilor legate de aceasta.

95 Opinia Comitetului Consultativ cu privire la Italia, ACFC/INF/OP/I/(2002)007, adoptată la 14 septembrie 2001, 7. Detalii la http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/minorities/3_FCNMdocs/PDF_1st_OP_Italy_en.pdf.

96 Art. 19 (1) SdA.

97 Art. 19 (2) SdA

98 În anii '70 au fost mai multe cazuri (mai ales în școlile de limbă germană) de respingere a cererilor de înscriere. În perioada mai recentă această prevedere a SdA a fost aplicată într-o maniera mai flexibilă (Woelk et alii 2008: 236).

99 Art. 19 (3) SdA.

100 Art. 19 (4) – (7), (9), (10), (12) – (14).

101 Institutele Pedagogice German, Italian si Ladin au fost înființate prin Legea provincială nr. 13 din 30 iunie 1987.

102 Articolul 17 al Legii provinciale nr. 12 din 29 iunie 2000.

103 Consiliul Școlar Provincial a fost înființat prin Legea provinciala nr. 24 din 12 decembrie 1996.

104 Leitbild der Freie Univertät Bozen / Profilo della Libera Università di Bolzano / Mission Statement of The Free University of Bolzano/Bozen, 1. Detalii la http://www.unibz.it/it/public/press/Documents/leitbild_profilo_mission.pdf.

105 Pentru detalii privind structura și funcționarea universității a se vedea http://www.unibz.it.

106 Pentru detalii a se vedea portalul de informații „Dreptul la studiu" pe site-ul oficial al provinciei Tirolul de Sud la http://www.provincia.bz.it/diritto-allo-studio/

107 Südtiroler Studierende an österreichischen und italienischen Universitäten 2007- 2008 / Studenti altoatesini nelle università austriache ed italiane 2007 – 2008, Info ASTAT, nr. 28 din mai 2009. Detalii (în germană și italiană) la http://www.provinz.bz.it/astat/it/service/256.asp?redas=yes&News_action=4&News_article_id=300919

Educația și politica lingvistică în Tirolul de Sud sunt evident interconectate. Amintirea persecuțiilor din perioada fascistă este vie în memoria colectivă a sudtirolezilor. Teama de asimilare, de pierdere a propriei identități lingvistice și culturale nu a dispărut în ciuda garanțiilor oferite de unul dintre cele mai dezvoltate sisteme de autonomie. Opțiunea fermă pentru un sistem educațional separat în limba germană și reluctanța fața de politicile educaționale interculturale reflectă acest sentiment de pericol care e de înțeles din punct de vedere istoric dar nejustificat în prezent (Woelk et alii 2008: 236–239, 244). Există o serie de factori subiectivi și obiectivi ce au un impact negativ în ceea ce privește învățarea limbilor. Preconcepțiile și prejudecățile față de limba „celuilalt" nu lipsesc. Deși bilingvismul este o condiție pentru angajarea într-un post public, atât în școlile de limbă germană cât și în cele de limbă italiană motivația pentru învățarea celei de-a doua limbi este scăzută dacă o raportăm la interesul pentru engleză. În plus, datorită distribuției populației în provincie[108], 60% dintre elevii de limbă maternă germană și un procent similar dintre cei de limbă maternă italiană au de puține ori ocazia sau nevoia de a folosi limba cealaltă în viața de zi cu zi (Woelk et alii 2008: 241). Așadar interacțiunea între copiii și adolescenții sudtirolezi și italieni lipsește în școlile separate și e problematică în afara lor. Din punctul de vedere al societății civile, într-un astfel de scenariu toată lumea pierde, dar la nivel politic există o puternică rezistență față de orice inițiativă care ar putea aduce modificări de substanță sistemului educațional actual. Autoritățile sunt însă conștiente că e nevoie de un învățământ care să crească nivelul de cunoștințe lingvistice al elevilor. Guvernul provincial a adoptat în 2003 un pachet de măsuri pentru promovarea învățării limbilor în școlile cu predare în germană. În ultimul deceniu s-au făcut unele tentative timide de experimentare a unor metode noi de predare în sistemul educațional sudtirolez[109] dar învățământul bilingv rămâne un subiect tabu cu excepția școlilor ladine a căror performanță e lăudată, paradoxal, inclusiv de politicienii sudtirolezi. Și în sânul PPS exista opinii divergente cu privire la subiect. Recent președintele provinciei a reiterat că actualul sistem școlar din Tirolul de Sud e intocabil dar autoritățile susțin proiectele care promovează învățarea limbilor.[110] O zi mai târziu, președintele Consiliului provincial declara că politica trebuie să țină pasul cu societatea și că utilitatea școlilor multilingve ar trebui decisă de experți.[111] Părerea lor ar trebui să fie luată în considerare cu atât mai mult cu cât în cazul ambelor grupuri lingvistice, se pare că pozițiile politicienilor și ale părinților nu coincid. Din punct de vedere statistic, în principiu, părinții sudtirolezi sunt mai interesați decât clasa politică sudtiroleză ca fiii și fiicele lor să studieze bine limba italiană. În grupul lingvistic italian situația este inversată. Politicienii arată mai mult interes pentru îmbunătățirea cunoștințelor de germană în rândul elevilor decât părinții lor (Woelk et alii 2008: 237).

In concluzie, în Tirolul de Sud există două modele de învățământ:

1) educație monolingvă și separată pentru elevii din grupurile lingvistice italian și german; aceștia învață în limba maternă și studiază limba celuilalt grup ca a doua limbă;
2) educație bilingvă pentru elevii din grupul lingvistic ladin care învață un număr egal de materii în italiană și în germană și studiază propria limbă maternă, istoria și tradițiile.

Primul model garantează prezervarea și dezvoltarea limbii și culturii minoritare dar poate avea ca efecte secundare limitarea competențelor în limba majorității și izolarea grupurilor în cadrul societăți, cu toate efectele negative care derivă de aici. Al doilea model răspunde cerințelor de multilingvism, de cunoaștere reciprocă și conivență dar poate afecta nivelul de însușire al limbii materne și, în funcție de

108 Populația italiană e concentrată în zona urbană și formează majoritatea în cinci municipalități din 116. Sudtirolezii sunt majoritari în 103 municipalități iar ladinii în opt (în așa numitele „văi ladine").

109 De exemplu, în unele școli primare s-au format câteva clase în care predarea se face „în echipă", de către două cadre didactice: unul este de limba maternă a elevilor iar celălalt este vorbitor nativ al limbii a doua. Prin Legea provincială nr. 12/2000 privind autonomia școlilor s-a dat posibilitatea de a se experimenta noi metode de predare, în limitele Art. 19 al SdA. Școlile de limbă germană au profitat de oportunitate pentru a-și dezvolta propria curricula și a spori numărul de ore alocate studierii limbilor. În unele școli primare de limbă italiană s-au format clase în care se predă atât în italiană cât și în germană. Potrivit lui Christian Tommasini, vicepreședintele provinciei, în prezent există 21 de „clase bilingve" în cele 40 de școli primare italiene din Tirolul de Sud. La nivel gimnazial există câteva școli de limbă italiană în care geografia se predă și în germană iar în învățământul liceal se desfășoară un alt experiment care vizează schimbul de elevi între licee cu predare în limbi diferite. Acest proiect care permite celor interesați să studieze un an într-un alt liceu și mediu lingvistic a fost inițiat în anul școlar 2003-2004. În prezent, 52 de elevi profită de această oportunitate. Domnul Tommasini a subliniat că aceste experimente educaționale sunt realizate în cadrul legal stabilit de Art. 19 SdA și de legile provinciale în domeniu. Detalii în: „Tommasini presenta le iniziative nel campo del plurilinguismo e i progetti in Bassa Atesina", comunicat oficial de presă, 24 iulie 2009. Publicat online la http://www.provincia.bz.it/usp/.

110 Declarație a domnului Luis Dürnwalder cu ocazia vizitei în Tirolul de Sud a lui Leonard Orban, comisarul UE pentru multilingvism. Detalii în: Gianfranco Piccoli: Il commissario UE a Bolzano: Sì alla scuola multilingue. *Alto Adige*, 16 iunie 2009.

111 Declarație a domnului Dieter Steger în Gianfranco Piccoli: „Scuola bilingue, basta tabù". Strappo di Steger. *Alto Adige*, 17 iunie 2009.

opţiunea fiecărui individ, poate spori şansele de asimilare (Marko et alii 2001: 759–760). În orice caz, un învăţământ de calitate este o necesitate indispensabilă pentru minorităţi şi o condiţie esenţială pentru exercitarea tuturor celorlalte drepturi lingvistice cum ar fi folosirea limbii materne în raporturile cu organele administrative şi judiciare.

Drepturile lingvistice

Titlul XI al SdA stabileşte principiile care stau la baza exercitării drepturilor lingvistice în provincie. Aceste prevederi constituţionale au fost implementate prin Decretul legislativ nr. 574 din 15 iulie 1988 cu modificările şi completările ulterioare.[112]

Drepturile lingvistice în raporturile cu administraţia publică

În raporturile cu administraţia publică, regula este folosirea separată a limbilor. Altfel spus, solicitările, declaraţiile, documentele se fac fie în italiană fie în germană. Excepţia o reprezintă cazurile în care legislaţia în vigoare prevede expres folosirea bilingvismului în documentele oficiale.[113] Limba germană se bucură de un statut de egalitate cu italiana, ambele fiind limbi oficiale în Tirolul de Sud.[114] Germana poate fi folosită în şedinţele organelor alese la nivel regional (Trentino-Alto Adige/Südtirol), provincial şi municipal.[115] În SdA se specifică faptul că în documentele de natură legislativă[116] şi în cazurile în care legea impune redactarea bilingvă, prevalează versiunea italiană.[117] Sudtirolezii au dreptul să folosească limba germană, oral şi în scris, în raporturile cu organele judiciare şi administrative, precum şi cu organismele care oferă servicii de interes public.[118] În cazul în care corespondenţa este iniţiată de o instituţie publică, documentele trebuie trimise în limba prezumată a destinatarului.[119] Nerespectarea acestor prevederi poate atrage nulitatea actelor sau măsurilor respective. Cetăţeanul care consideră că i-au fost încălcate drepturile lingvistice poate cere organului emitent anularea actelor sau măsurilor în zece zile de la data luării la cunoştinţă. Cererea de anulare suspendă aplicarea actului/măsurii iar organul emitent are obligaţia să se pronunţe asupra cererii în zece zile de la depunere. Dacă nu o face, actul/măsura respectivă e nulă. Dacă organul emitent constată justeţea cererii de anulare, va reface actul/procedura, pe propria cheltuială, în limba solicitată de cetăţean.[120] În cazul în care cererea de anulare este respinsă, persoana interesată se poate adresa (în termen de zece zile de la comunicarea respingerii cererii) secţiunii din Bolzano/Bozen a Tribunalului administrativ regional.[121] Din aceste prevederi rezultă că drepturile lingvistice în Tirolul de Sud se bucură de o dublă garanţie, administrativă şi jurisdicţională (Marko et alii 2001: 724). Regulile de mai sus sunt valabile, în principiu, şi în cazul raporturilor cu forţele de ordine pentru care există însă şi o reglementare specială: în comunicările interne ale structurilor de tip militar[122] din provincie se foloseşte exclusiv italiana,[123] dar în ceea ce priveşte relaţiile externe sunt aplicabile prevederile referitoare la folosirea ambelor limbi oficiale.[124] Cu alte cuvinte, în Tirolul de Sud nu numai poliţiştii ci şi carabinierii au obligaţia să comunice cu publicul fie în italiană, fie în germană. Dacă, de exemplu, o persoană este oprită pentru un control, poliţiştii sau carabinierii trebuie s-o întrebe întâi în ce limbă doreşte să se desfăşoare procedura. Interogatoriul se realizează în limba aleasă de persoana interogată. În cazul în care persoana respectivă refuză să răspundă, actele

112 Decretul legislativ nr. 283 din 29 mai 2001 şi Decretul legislativ nr. 124 din 13 iunie 2005.
113 Potrivit Art. 4 al Decretului nr. 574/1988, bilingvismul e obligatoriu în documentele destinate publicului larg (e.g. proiecte de urbanism), în actele individuale de interes public (e.g. documente de identitate) şi în documentele destinate în acelaşi timp mai multor structuri ale administraţiei.
114 Art. 99 SdA şi Art. 1 (1) al Decretului nr. 574/1988.
115 Art. 100 (2) SdA.
116 Art. 5 al Decretului nr. 574/1988 prevede înfiinţarea unei Comisii de 6 experţi (trei italieni numiţi de guvern şi trei sudtirolezi numiţi de provincie) care au sarcina de a realiza „ un dicţionar de terminologie juridică, administrativă şi tehnică" în germană şi italiană pentru a asigura concordanţa documentelor în cele două limbi.
117 Art. 99 SdA.
118 De exemplu compania SAD (*Südtiroler Autobus Dienst AG/ Società Autobus Alto Adige SpA*) care asigură transportul public în Tirolul de Sud.
119 Art. 100 (1), (3) SdA şi Art. 7 al Decretului nr. 574/1988.
120 Art. 8 (1) – (8) al Decretului nr. 574/1988.
121 Art. 10 al Decretului nr. 574/1988.
122 Este vorba de Jandarmerie (*Carabinieri*) şi Garda financiară (*Guardia di Finanza*). Poliţia statală (*Polizia di Stato*) e demilitarizată din 1981 (Bonell şi Winkler 2006: 336).
123 Art. 100 (4) SdA.
124 Art. 12 al Decretului nr. 574/1988 cu modificările şi completările ulterioare.

procedurale se execută în limba prezumată a acesteia.[125] Persoana interesată are dreptul ca în cincisprezece zile de la comunicarea primului act procedural să conteste limba folosită de autoritatea judiciară. Dacă aceasta constată justețea contestației, va dispune traducerea actelor deja elaborate și folosirea în actele succesive a limbii indicate de cel interesat.[126] Neaplicarea prevederilor referitoare la drepturile lingvistice în raporturile cu forțele de ordine și autoritățile judiciare duce la nulitatea actelor procedurale.[127]

Limba ladină poate fi folosită, oral și în scris, în raporturile cu administrația publică (mai puțin forțele de ordine și organismele militare) din municipalitățile ladine precum și în relațiile cu organismele provinciale care se ocupă exclusiv de interesele ladinilor (e.g. Institutul Pedagogic Ladin din Bolzano/Bozen).[128] Răspunsurile orale ale autorităților trebuie să fie în ladină, iar cele scrise sunt redactate în italiană și germană cu o traducere ladină atașată. Actele publice emise de autoritățile de mai sus sunt de asemenea trilingve.[129] În raporturile cu toate celelalte structuri ale administrației din Tirolul de Sud, ladinii trebuie să folosească fie germana, fie italiana.[130] Limba ladină poate fi folosită în ședințele organelor alese din municipalitățile ladine, asigurându-se în același timp traducerea în germană sau italiană pentru membrii care solicită acest serviciu. Procesele-verbale ale ședințelor sunt redactate în cele trei limbi.[131]

Drepturile lingvistice în sistemul judecătoresc

În justiție, regula generală este că procesul are loc într-o singură limbă pentru a se evita întârzierile și erorile datorate traducerii diverselor documente dar există și excepții importante.[132] Din punct de vedere teritorial, prevederile Decretului nr. 574/1988 referitoare la folosirea limbilor în sistemul judecătoresc se aplică exclusiv instanțelor din regiunea Trentino-Alto Adige/Südtirol. Curtea Constituțională a decis că o instanță a cărei jurisdicție acoperă regiunea dar care este situată în afara granițelor ei administrativ-teritoriale, nu poate aplica aceste prevederi pentru că ar viola principiul egalității în cadrul aceleași jurisdicții.[133] În ceea ce privește persoanele care se bucură de acest drepturi lingvistice, Art. 13 al Decretului nr. 574/1988 menționează doar „cetățenii [italienii] din provincia Tirolul e Sud". Curtea Europeană de Justiție a extins aplicarea acestor norme tuturor cetățenilor celorlalte state membre ale Uniunii Europene argumentând că potrivit dreptului comunitar aceștia trebuie să beneficieze de un tratament egal cu cel acordat propriilor cetățeni.[134]

În procesul civil, principiile de bază sunt că fiecare parte are libertatea de a-și alege limba pentru redactarea actelor procedurale (procesul putând fi așadar monolingv sau bilingv[135]) și că traducerea actelor procedurale nu presupune cheltuieli suplimentare pentru părți.[136] Printr-un amendament din 2005 a devenit posibilă transformarea unui proces bilingv în unul monolingv. Mai exact, s-a dat părților posibilitatea să depună la orice fază și grad al procesului o declarație irevocabilă prin care decid să folosească aceeași limbă.[137] În procesul bilingv deciziile judecătorului sunt redactate în ambele limbi. Actele părților sunt fie în italiană, fie în germană și nu sunt traduse de către curte. Martorii și experții sunt ascultați în limba lor maternă.[138] Aceste prevederi sunt aplicabile și în cazul instanțelor administrative.[139]

---

125 Art. 14 (1) și (2) al Decretului nr. 574/1988 cu modificările și completările ulterioare.
126 Art. 15 al Decretului nr. 574/1988 cu modificările și completările ulterioare.
127 Art. 18 bis (1) al Decretului nr. 574/1988 cu modificările și completările ulterioare și Art. 179 al Codului de procedură penală.
128 Art. 32 (1) al Decretului nr. 574/1988 cu modificările și completările ulterioare.
129 Art. 32 (2) și (3) al Decretului nr. 574/1988 cu modificările și completările ulterioare.
130 Art. 32 (6) al Decretului nr. 574/1988 cu modificările și completările ulterioare.
131 Art. 32 (5) al Decretului nr. 574/1988 cu modificările și completările ulterioare.
132 Pentru a analiză detaliată a setului inițial de reguli instituit de Decretul nr. 574/1988 a se vedea Rautz 1999: 120 – 125.
133 Decizia Curții Constituționale nr. 213/1998. Potrivit judecătorilor, prevederile Decretului nr. 574/1988 nu sunt aplicabile în procesul unui militar italian de limbă maternă germană ținut în fața Tribunalul militar din Verona pentru că regiunea Trentino-Alto Adige/Südtirol reprezintă doar o parte din jurisdicția instanței militare iar un tratament diferențiat ar viola principiul egalității.
134 A se vedea hotărârea Curții Europene de Justiție din 24 noiembrie 1998 în cazul C-274/96 *Bickel and Franz.* Judecătorii au stabilit că legislația italiană privind folosirea limbilor în justiție în Tirolul de Sud nu trebuie să aibă drept consecință un tratament diferit între cetățenii vorbitori de limbă germană din alte state membre ale UE și cetățenii italieni. Hotărârea e disponibilă online la http://eur-lex.europa.eu.
135 Art. 20 (1) și (2) al Decretului nr. 574/1988 cu modificările și completările ulterioare.
136 Art. 38 al Decretului nr. 574/1988 cu modificările și completările ulterioare.
137 Art. 20 (5) al Decretului nr. 574/1988 cu modificările și completările ulterioare.
138 Art. 20 (3), (4), (10) – (12) al Decretului nr. 574/1988 cu modificările și completările ulterioare.
139 Art. 23 al Decretului nr. 574/1988 cu modificările și completările ulterioare.

Procesul penal are ca principii fundamentale dreptul avocatului apărării de a se adresa curţii în limba oficială diferită de cea în care se desfăşoară procesul[140] şi libertatea inculpatului de a schimba limba procesului în primă instanţă.[141] De regulă procesul penal e monolingv şi se desfăşoară în limba aleasă de inculpat. În mod excepţional procesul e bilingv când există mai mulţi inculpaţi aparţinând unor grupuri lingvistice diferite sau când cel care se declară parte civilă în proces nu aparţine aceluiaşi grup lingvistic ca şi inculpatul.[142] Martorii şi experţii sunt ascultaţi în limba pe care o aleg. Intervenţiile lor sunt traduse imediat şi consemnate în limba procesului. Documentele depuse de părţi şi expertizele tehnice sunt traduse la cererea părţii interesate.[143]

Ladinii au dreptul de a-şi folosi limba maternă (prin intermediul unui translator) în procesele civile şi penale din Tirolul de Sud. Limba ladină poate fi folosită fără interpret în procedurile în faţa Judecătorului de Pace (*Giudice di Pace*).[144]

Toponimia în Tirolul de Sud

Art. 8 punctul 2 al SdA prevede că provincia are competenţă legislativă în domeniul toponimiei însă legea provincială nu trebuie să aducă atingere bilingvismului pe teritoriul Tirolului de Sud. De zeci de ani, numele localităţilor sunt afişate bilingv (sau trilingv în văile ladine) însă singura denumire oficială în limba germană este numele constituţional Südtirol. Partidele sudtiroleze şi italiene nu au reuşit să ajungă la un compromis în această chestiune astfel încât la mai bine de 35 de ani de la adoptarea SdA nu există încă o lege provincială în acest domeniu. Pe de-o parte, politicienii italieni sunt în favoarea oficializării numelor germane alături de cele italiene. Pe de altă parte, sudtirolezii nu au uitat că toponimia italiană este, în mare parte, creaţia senatorului fascist Ettore Tolomei şi o asociază cu „agresiunea culturală" pe care au trăit-o în timpul italienizării forţate din perioada interbelică (Woelk et alii 2008: 272). Politicienii sudtirolezi de extremă dreapta au propus ca numai numele germane şi denumirile istorice italiene documentate înaintea perioadei fasciste să fie oficiale. O altă propunere a lor a fost recunoaşterea toponimiei bilingve numai în municipalităţile în care grupurile lingvistice minoritare (italian şi ladin) reprezintă cel puţin 10% din populaţie. Şi PPS a făcut diverse propuneri în ultimi ani. De exemplu, în 2006 acest partid era în favoarea unei soluţii care să facă distincţie între macro-toponimie ce ar fi trebuit reglementată de o lege provincială specifică şi micro-toponimie care ar fi intrat în competenţa municipalităţilor. Macro-toponimia ar fi fost bilingvă şi ar fi inclus 500-600 de nume de localităţi, râuri şi munţi. Micro-toponimia (aproximativ 7000 de nume) ar fi fost în majoritate monolingvă pentru că ar fi fost decisă de autorităţile locale iar populaţia italiană e concentrată în câteva centre urbane (Woelk et alii 2008: 273). Un an mai târziu, PPS a propus un proiect de lege bazat pe criteriul utilizării: numele oficial al locului să fie cel pe care îl folosesc locuitorii săi. Oficiul provincial de statistică ASTAT ar fi trebuit să determine utilizarea toponimelor din Tirolul de Sud. Propunerea a fost abandonată repede pentru că a ridicat multe semne de întrebare în ceea ce priveşte colectarea datelor şi relevanţa rezultatelor.[145] Dezbaterea publică pe această temă sensibilă continuă la nivel politic şi în mass-media.

Sistemul financiar al provinciei autonome Tirolul de Sud

■ În Italia taxele sunt colectate de stat şi apoi banii sunt transferaţi de la centru către regiuni, provincii şi municipalităţi. Competenţele în materie fiscală ale Tirolului de Sud sunt neglijabile.[146] Autonomia financiară sudtiroleză se reduce doar la aspectul cheltuielilor bugetare pentru că autorităţile provinciale nu

140 Art. 16 (2) al Decretului nr. 574/1988 cu modificările şi completările ulterioare. De exemplu, dacă procesul se desfăşoară în limba germană, un avocat al apărării care aparţine grupului lingvistic italian se poate adresa curţii în limba italiană.

141 Art. 17 (1) şi (2) al Decretului nr. 574/1988 cu modificările şi completările ulterioare.

142 Art. 18 al Decretului nr. 574/1988 cu modificările şi completările ulterioare.

143 Art. 16 (4) şi (7) al Decretului nr. 574/1988 cu modificările şi completările ulterioare.

144 Judecătorul de Pace este un magistrat cu competenţe în materie civilă şi penală numit de Ministerul Justiţiei pentru o perioadă de patru ani. Pentru detalii (în limba italiană) a se vedea http://www.giudicedipace.it.

145 Maurizio Dallago, „Toponomastica, ecco la proposta Durnwalder", cotidianul *Alto Adige*, 2 septembrie 2007 şi „Toponomastica, fa discutere il limite del 20 per cento per rendere legale un nome" cotidianul *Alto Adige*, 2 octombrie 2007.

146 Potrivit Art. 72 şi 73 SdA, provincia poate institui impozite şi taxe pe turism, precum şi alte taxe în conformitate cu sistemul fiscal al statului în domeniile lor de competenţă. De exemplu, taxa pentru

pot legifera în acest domeniu și nu pot decide singure tipologia propriilor resurse financiare (Marko et alii 2001: 500–501). Dar din punct de vedere financiar, Tirolul de Sud se bucură de o poziție cu adevărat privilegiată. Potrivit unui studiu recent, bugetul provinciei a fost practic „dopat" (Benedikter:2009: 61) încă de la sfârșitul anilor '80. Altfel spus, Tirolul de Sud a primit mai mulți bani de la stat decât a obținut acesta prin taxele strânse pe teritoriul provinciei. Calculul ar fi următorul: potrivit SdA, provincia autonomă primește 90% din taxele colectate pe teritoriul său (ori în afară dar care privesc activități economice desfășurate în Tirolul de Sud) și are libertate deplină în ceea ce privește repartizarea fondurilor din bugetul provincial.[147] Acești bani reprezintă așa numita „cotă fixă" care e stabilită în SdA.[148] Statul reține restul de 10% din taxe și nu poate modifica acest aranjament financiar fără acordul provinciei. În plus, Tirolul de Sud primește o „cotă variabilă" care depinde de acordurile periodice dintre guvernul central și președintele provinciei. În ultimii ani, cota variabilă a reprezentat aproximativ 4% din suma totală colectată de stat în provincie.[149] Se adaugă apoi în jur de 5% pe care provincia autonomă Tirolul de Sud îi primește de la bugetul regiunii autonome Trentino-Alto Adige/Südtirol. În fine, guvernul central fie transferă bani Tirolului de Sud pentru ca provincia să îndeplinească funcțiile administrative pe care statul le delegă,[150] fie acoperă costurile pentru funcțiile pe care le păstrează (e.g. administrarea justiției, poliția statală). Aceste costuri sunt egale cu o sumă ce reprezintă aproximativ 16% din taxele strânse de stat în provincie.[151] Adunând aceste procente și ținând cont si de faptul că Tirolul de Sud beneficiază și de transferuri directe de la bugetul de stat pentru a desfășura proiecte specifice în diverse domenii, rezultă că banii care se cheltuiesc în provincie reprezintă aproximativ 116% din taxele colectate.[152] Toate aceste caracteristici ale sistemului contribuie la stabilitatea și bunăstarea financiară a Tirolului de Sud în comparație cu alte regiuni autonome italiene. S-a creat un fel de spirală a bogăției: cu cât crește economia locală, cu atât cresc și resursele financiare care o alimentează iar percepția este că statul ia (deoarece colectează taxele) iar provincia dă (pentru că banii cheltuiți provin din bugetul provincial). O politică fiscală de austeritate promovată la Roma nu poate duce la reducerea drastică a resurselor bugetare ale Tirolului de Sud care provin în principal din cota fixă. În mod paradoxal, dacă guvernul central mărește taxele ca să echilibreze balanța bugetară, veniturile fiscale pe care le primește această provincie autonomă cresc (Woelk et alii 2008: 118). Parlamentul de la Roma a aprobat în mai 2009 așa numita „reformă a federalismului fiscal" care presupune o redimensionare a sumelor transferate provinciei autonome Tirolul de Sud. Detaliile vor fi negociate și convenite în Comisia celor șase. La nivel academic și în mass-media sudtiroleze se poartă deja o vie dezbatere cu privire la consecințele financiare, sociale și politice ale viitoarelor reglementări.[153]

Concluzii

■ Autonomia sudtiroleză a avut încă de la origine o bază juridică internațională datorită faptului că Acordul Gruber–De Gasperi a fost inclus în Tratatul de la Paris. Astfel Italia nu a putut să susțină că e vorba de o problemă internă iar Austria, ca stat-garant, a putut să se implice activ în tratativele inițiale pentru găsirea unei soluții. Statutul de autonomie din 1972 este rezultatul unui lung și frământat proces de negociere care a culminat cu un compromis istoric între reprezentanții politici italieni și sudtirolezi. Ambele părți au făcut concesii și au cerut garanții. Tirolezii au renunțat la auto-determinarea externă, iar guvernul de la Roma a acceptat o largă autonomie culturală și teritorială. Înțelegerea a pus bazele unui complex mecanism juridic și instituțional care a fost construit treptat (în cea mai mare parte) în următorii 20 de ani. În timp oamenii au regăsit sentimentele de siguranță, încredere și respect reciproc precum și prosperitatea economică și stabilitatea politică absolut necesare pentru o coexistență

147 Baza legală în materie este formată din Art. 69 – 86 ale SdA și Decretele legislative nr. 267/1992, nr. 268/1992 și nr. 432/1996.
148 Art. 70, 71 și 75 SdA.
149 Interviu al autorului cu profesorul Francesco Palermo, expert în problematica autonomiei Tirolului de Sud , 29 iunie 2009.
150 Art. 16 (3) SdA.
151 Interviu al autorului cu profesorul Francesco Palermo.
152 Interviu al autorului cu profesorul Francesco Palermo. A se vedea și Benedikter 2009.
153 Karl Hinterwaldner: Das Ende der fetten Zeiten. *FF Das Südtiroler Wochenmagazin* nr 22 din 28 mai 2009.

pacifică. Care este secretul succesului „modelului sudtirolez"? Întrebarea aceasta poate avea mai multe răspunsuri dar este general acceptat că pe lângă o serie de factori interni și externi, un rol esențial l-a jucat aplicarea principiului împărțirii puterii. Întregul sistem de relații dintre Tirolul de Sud și statul italian poate fi sintetizat în două cuvinte: egalitate și negociere. Chestiunile controversate au fost rezolvate în timp și prin dialog într-un cadru instituțional care s-a dovedit foarte eficient. Într-adevăr, absolut toate deciziile importante referitoare la autonomie și la implementarea statutului din 1972 s-au luat prin negociere directă, pe picior de egalitate, în „Comisia celor șase", cu o discretă monitorizare externă a Austriei (Woelk et alii 2008: 156–157). Elitele politice ale celor două grupuri lingvistice sunt „obligate" să coopereze ca urmare a garanțiilor stipulate în SdA. Un alt factor important este relativizarea poziției majoritate-minoritate în raporturile dintre grupurile lingvistice. Italienii și tirolezii își schimbă între ei rolul de majoritari și minoritari la nivelul statului, al regiunii Trentino Alto-Adige/Südtirol, al provinciei Tirolul de Sud și al municipalităților din provincie. Unele elemente ale autonomiei concepute inițial ca măsuri pentru protecția sudtirolezilor au devenit în timp garanții ale drepturilor minoritarilor italieni. Nu în ultimul rând trebuie amintit generosul aranjament financiar dintre stat și provincie care a avut un impact puternic asupra dezvoltării infrastructurii și economiei locale. Dintre factorii externi pozitivi în acest context ar putea fi amintiți implicarea ONU, poziția echilibrată a Vienei față de chestiunea sudtiroleză și aderarea Austriei la Uniunea Europeană.

Analiza autonomiei sudtiroleze ne arată că până acum punctele ei forte au fost transparența și stabilitatea. Câteva elemente ale sistemului au trebuit „corectate " în timp fie pentru că erau contrare unor principii ale dreptului comunitar fie pentru că s-au dovedit prea rigide chiar și pentru o societate tradițional conservatoare. În ultimii ani se observă și o flexibilitate mai accentuată a sistemului care trebuie să se adapteze noilor realități ale societății sudtiroleze. Unele instituții și mecanisme s-au dovedit dinamice și au evoluat de la sine în timp ce altele sunt neschimbate de peste 30 de ani. Pentru prima categorie exemplul elocvent este „Comisia celor șase" care dintr-un simplu organism consultativ s-a transformat într-un adevărat for decizional. În schimb, sistemul educațional e ca la început. Școlile sunt separate și monolingve (cu excepția celor din văile ladine) și în ciuda creșterii interesului populației pentru forme de educație alternative, orice tentativă de reformă s-a lovit de o opoziție fermă din partea clasei politice sudtiroleze. Deși educația bilingvă rămâne în continuare un subiect tabu pentru politicieni, se poate vorbi de o deschidere din ce în ce mai mare pentru cunoașterea limbilor străine în general. Tinerii sudtirolezi studiază, călătoresc și intră în contact cu alte limbi și culturi mult mai mult decât au făcut-o părinții lor în anii '70. Numărul familiilor mixte este în creștere însă nu există statistici oficiale pentru că aceste date nu se colectează la recensământ. În schimb se știe că la sfârșitul anului 2008 imigranții reprezentau deja 7.3% din populația provinciei[154] depășind așadar din punct de vedere numeric grupul lingvistic ladin. Rămâne de văzut cum va reuși Tirolul de Sud să răspundă noilor provocări și cerințe ale unei societăți multiculturale și multietnice în transformare.

Bibliografie

ALCOCK, Antony
2001 *The South Tyrol Autonomy – A Short Introduction*. University of Ulster, Londonderry, publicat online la http://www.provincia.bz.it/downloads/South-Tyrol%20Autonomy.pdf

BENEDIKTER, Thomas
2009 *Südtirol – Ein subventioniertes Land, Eine Studie im Auftrag des Arbeitsförderungsinstituts AFI-IPL*. Bolzano/Bozen

BONELL, Lukas – WINKLER, Ivo
2005 *Südtirols Autonomie*. Autonome Provinz Bozen, Ediția a 8-a, Bolzano/Bozen

154 Ausländer in Südtirol – 2008/ Gli stranieri in provincia di Bolzano – 2008, Info ASTAT, nr. 35 din iunie 2009.

KAGER, Thomas
1998 South Tyrol: Mitigated but not Resolved. *Online Journal of Peace and Conflict Resolution* 1. (3)

LARCHER, Dietmar
2002 Language, Myths and the Misue of History. The case of South Tyrol. [eseu prezentat la Școala de vară „Integrare Europeană, Regionalism și Minorități", organizată de Academia Europeană din Bolzano, 20 august 2002]

MAGLIANA, Melissa
2000 *The Autonomous Province of South Tyrol. A Model of Self-Govenance?* La Bodoniana, Bolzano/Bozen

MARKO, Joseph – ORTINO, Sergio – PALERMO, Francesco (ed.)
2001 *L'ordinamento Speciale della Provincia Autonoma di Bolzano*. Casa Editrice Dott. Antonio Milani, Bolzano/Bozen

PALERMO, Francesco
2005 Italy's long Devolutionary Path Towards Federalism. In: ORTINO, Sergio – ZAGAR, Mitja – MASTNY, Vojtech (ed.): *The changing faces of federalism. Institutional reconfiguration in Europe from East to West*. Manchester University Press, Manchester, 182–201.

PALERMO, Francesco
2006 Un système de „proportionnelle ethnique": le secteur publique du Trentin-Haut Adige. *Revue française d'administration publique*. nr. 118, 321–333.

PALERMO, Francesco – WOELK, Jens
2008 *Diritto costituzionale comparato dei gruppi e delle minoranze*. Cedam, Padova

POGGESCHI, Giovanni
2005 Der ethniche Proporz. In: MARKO, Joseph et alii (ed.): *Die Verfassung der Südtiroler Autonomie*. Nomos, Baden Baden, 322–331.

RAUTZ, Günther
1999 *Die Sprachenrechte der Minderheiten. Ein Rechtsvergleich zwischen Österreich und Italien*. Nomos, Baden Baden

SCHAMBECK, Herbert
1997 L'autonomia altoatesina nel sistema europeo di tutela delle minoranze. In: *Die Südtiroler Autonomie in europäischer Perspektive / L'autonomia altoatesina nella prospettiva europea*. Academia Europeană, Bolzano/Bozen, 45–58.

STEININGER, Rolf
2003 *South Tyrol: A Minority Conflict of the Twentieth Century*. Transaction Publishers, New Brunswick, London

WOELK, Jens – PALERMO, Francesco – MARKO, Joseph (ed.)
2008 *Tolerance through Law. Self Governance and Group Rights in South Tyrol.* Martinus Nijhoff Publishers, Leiden – Boston

Pentru o bibliografie detaliată privind autonomia Tirolului de Sud a se vedea

ZWILLING, Caroline – PATERNOSTER, Laura – GREINER, Richard
2002 *Bibliografia dell'autonomia della Provincia di Bolzano / Bibliographie zur Südtirloer Autonomie*. Academia Europeană, Bolzano/Bozen

Anexe

Figura 1. Clasă clandestină în limba germană (1930). Sursa: Edition Raetia Bozen

Figura 2. Monument funerar cu numele defunctului italienizat la data decesului (1939). Numele german este re-inscripţionat după al Doilea Război Mondial. Sursa: Edition Raetia Bozen

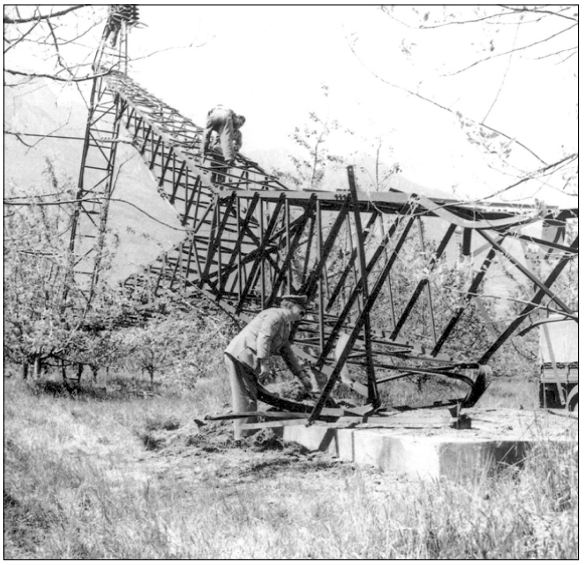

Figura 3. Pilon de înaltă tensiune doborât în urma unui atentat cu bombă (Altenburg, Tirolul de Sud, 1961). Sursa: Edition Raetia Bozen

Figura 4. Provinciile autonome Tirolul de Sud (gri închis) şi Trento (gri deschis) formează împreună regiunea autonomă Trentino-Alto Adige/Südtirol.

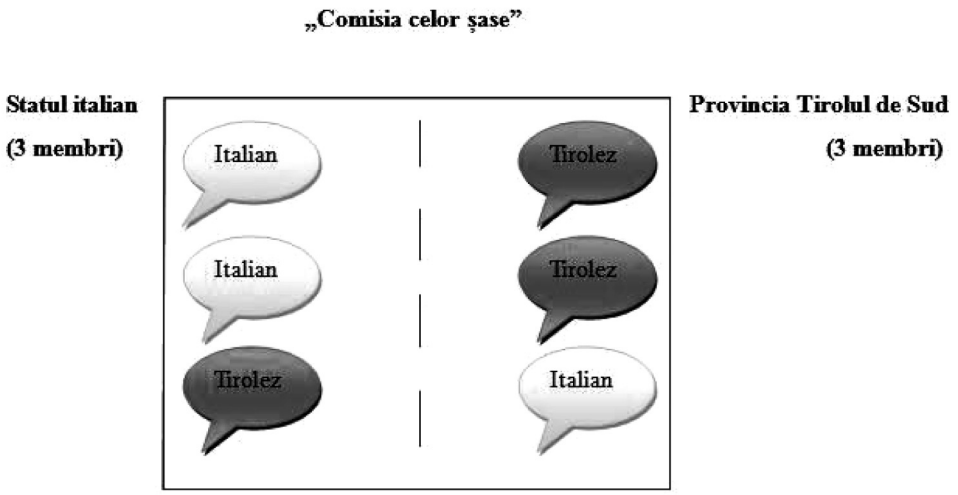

Figura 5. Comisia celor șase, organul care joacă rolul principal în implementarea SdA

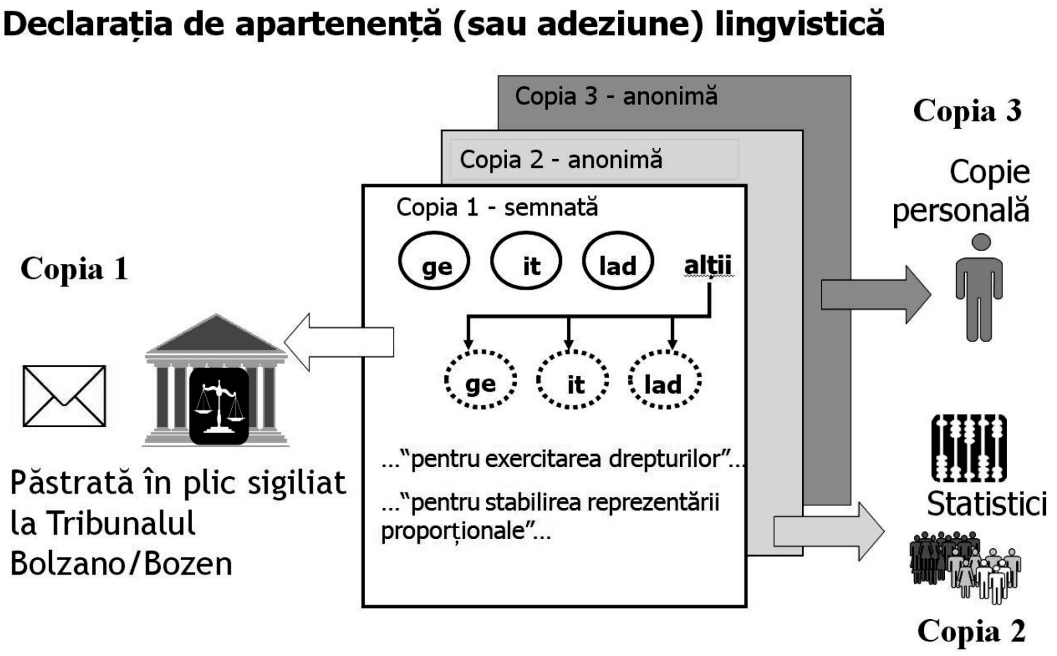

Figura 7. Declarația de apartenență (sau adeziune) la un grup lingvistic

Civil servants by administration - 2006-2007

ADMINISTRATION	2006	2007
Government (a)		
Ministries	981	959
Social insurance institutions	378	374
ACI (Italian Automobile Association)	22	21
Railway company	816	764
Post office	1,093	1,091
Total	**3,290**	**3,209**
Local administration		
Regional administration and Regional Parliament	85	85
Provincial administration and Provincial Parliament	11,528	11,593
Independent provincial administrations	233	235
Teachers	8,458	8,554
Local Health Authorities	8,480	8,546
Municipalities	4,355	4,361
Public assistance institutions	1,879	1,929
Districts (b)	2,425	2,490
Other local administrations	176	174
Total	**37,619**	**37,967**
Final total	**40,909**	**41,176**

(a) Not included are the 4,000 employees of the internal and defence ministry (police, Carabinieri, military forces)

(b) Including Independent Social Services Dept. of Bozen/Bolzano

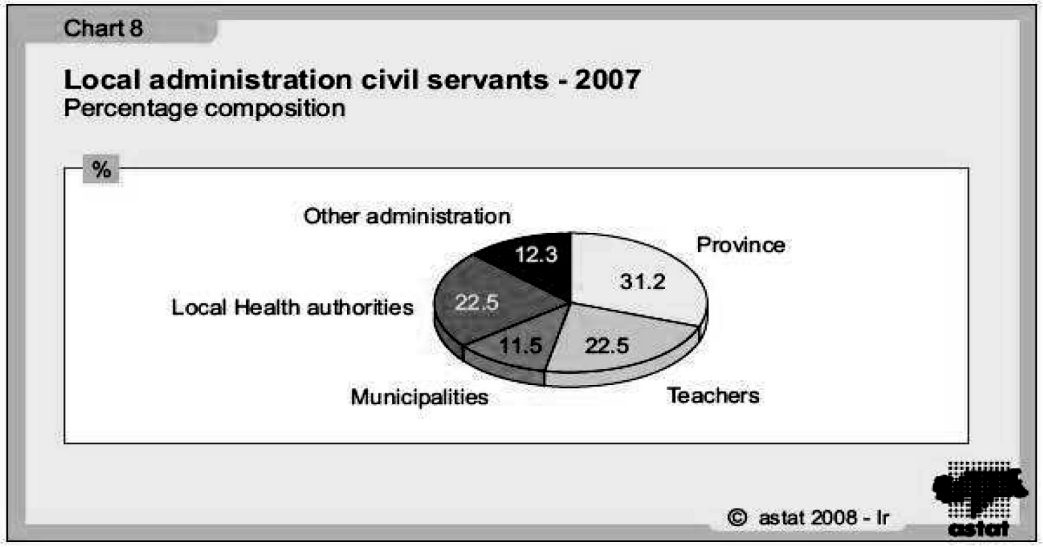

Figura 6. Date statistice privind funcționarii publici în Tirolul de Sud în anul 2007. Sursa: *South Tyrol in Figures.* Provincial Statistics Institute ASTAT, Bozen/Bolzano, 2008, 45

DESPRE INSTITUTUL PENTRU STUDIEREA PROBLEMELOR MINORITĂȚILOR NAȚIONALE

ABOUT THE ROMANIAN INSTITUTE FOR RESEARCH ON NATIONAL MINORITIES

A NEMZETI KISEBBSÉGKUTATÓ INTÉZETRŐL

INSTITUTUL PENTRU STUDIEREA PROBLEMELOR MINORITĂȚILOR NAȚIONALE (ISPMN) funcționează ca instituție publică și ca personalitate juridică în subordinea Guvernului si în coordonarea Departamentului pentru Relații Interetnice. Sediul Institutului este în municipiul Cluj-Napoca.

■ Scop si activități de bază

studierea si cercetarea inter- si pluridisciplinară a păstrării, dezvoltării și exprimării identității etnice, studierea aspectelor sociologice, istorice, culturale, lingvistice, religioase sau de altă natură ale minorităților naționale si ale altor comunități etnice din România.

■ Direcții principale de cercetare

Schimbare de abordare în România, în domeniul politicilor față de minoritățile naționale: analiza politico-instituțională a istoriei recente;
Dinamica etno-demografică a minorităților din România;
Revitalizare etnică sau asimilare? Identități în tranziție, analiza transformărilor identitare la minoritățile etnice din România;
Analiza rolului jucat de etnicitate în dinamica stratificării sociale din România;
Patrimoniul cultural instituțional a minorităților din România;
Patternuri ale segregării etnice;
Bilingvismul: modalități de producere, atitudini și politici publice;
Noi imigranți în România: modele de încorporare și integrare;

The ROMANIAN INSTITUTE FOR RESEARCH ON NATIONAL MINORITIES (RIRNM) is a legally constituted public entity under the authority of the Romanian Government. It is based in Cluj-Napoca.

■ Aim

The inter- and multidisciplinary study and research of the preservation, development and expression of ethnic identity, as well as social, historic, cultural, linguistic, religious or other aspects of national minorities and of other ethnic communities in Romania.

■ Major research areas

Changing policies regarding national minorities in Romania: political and institutional analyses of recent history;
Ethno-demographic dynamics of minorities in Romania;
Identities in transition – ethnic enlivening or assimilation? (analysis of transformations in the identity of national minorities from Romania);
Analysis of the role of ethnicity in the social stratification dynamics in Romania;
The institutional cultural heritage of minorities in Romania;
Ethnic segregation patterns;
Bilingualism: ways of generating bilingualism, public attitudes and policies;
Recent immigrants to Romania: patterns of social and economic integration.

A kolozsvári székhelyű, jogi személyként működő NEMZETI KISEBBSÉGKUTATÓ INTÉZET (NKI) a Román Kormány hatáskörébe tartozó közintézmény.

■ Célok

A romániai nemzeti kisebbségek és más etnikai közösségek etnikai identitásmegőrzésének, -változásainak, -kifejeződésének, valamint ezek szociológiai, történelmi, kulturális, nyelvészeti, vallásos és más jellegű aspektusainak kutatása, tanulmányozása.

■ Főbb kutatási irányvonalak

A romániai kisebbségpolitikában történő változások elemzése: jelenkortörténetre vonatkozó intézménypolitikai elemzések;
A romániai kisebbségek népességdemográfiai jellemzői;
Átmeneti identitások – etnikai revitalizálás vagy asszimiláció? (a romániai kisebbségek identitásában végbemenő változások elemzése);
Az etnicitás szerepe a társadalmi rétegződésben;
A romániai nemzeti kisebbségek kulturális öröksége;
Az etnikai szegregáció modelljei;
A kétnyelvűség módozatai, az ehhez kapcsolódó attitűdök és közpolitikák;
Új bevándorlók Romániában: társadalmi és gazdasági beilleszkedési modellek.

A apărut/Previous issue/Megjelent:

■ Nr. 1.
Kiss Tamás – Csata István: *Evoluția populației maghiare din România. Rezultate și probleme metodologice. Evolution of the Hungarian Population from Romania. Results and Methodological Problems*

■ Nr. 2.
Veres Valér: *Analiza comparată a identității minorităților maghiare din Bazinul Carpatic. A Kárpát-medencei magyarok nemzeti identitásának összehasonlító elemzése.*

■ Nr. 3.
Fosztó László: *Bibliografie cu studiile și reprezentările despre romii din România – cu accentul pe perioada 1990–2007.*

■ Nr. 4.
Remus Gabriel Anghel: *Migrația și problemele ei: perspectiva transnațională ca o nouă modalitate de analiză a etnicității și schimbării sociale în România.*

■ Nr. 5.
Székely István Gergő: *Soluții instituționale speciale pentru reprezentarea parlamentară a minorităților naționale*

■ Nr. 6.
Toma Stefánia: *Roma/Gypsies and Education in a Multiethnic Community in Romania*

■ Nr. 7.
Marjoke Oosterom: *Raising your Voice: Interaction Processes between Roma and Local Authorities in Rural Romania*

■ Nr. 8.
Horváth István: *Elemzések a romániai magyarok kétnyelvűségéről*

■ Nr. 9.
Rudolf Gräf: *Arhitectura roma în România*

■ Nr. 10.
Tódor Erika Mária: *Analytical aspects of institutional bilingualism. Reperele analitice ale bilingvismului instituțional*

■ Nr. 11.
Székely István Gergő: *The representation of national minorities in the local councils – an evaluation of Romanian electoral legislation in light of the results of the 2004 and 2008 local elections. Reprezentarea minorităților naționale la nivel local – O evaluare a legislației electorale românești pe baza rezultatelor alegerilor locale din 2004 și 2008*

■ Nr. 12.
Kiss Tamás – Barna Gergő – Sólyom Zsuzsa: *Erdélyi magyar fiatalok 2008. Közvélemény-kutatás az erdélyi magyar fiatalok társadalmi helyzetéről és elvárásairól. Összehasonlító gyorsjelentés. Tinerii maghiari din Transilvania 2008. Anchetă sociologică despre starea socială şi aşteptările tinerilor maghiari din Transilvania. Dimensiuni comparative*

■ Nr. 13.
Yaron Matras: *Viitorul limbii Romani: către o politică a pluralismului lingvistic*

■ Nr. 14.
Sorin Gog: *Cemeteries and dying in a multi-religious and multi-ethnic village of the Danube Delta*

■ Nr. 15.
Irina Culic: *Dual Citizenship Policies in Central and Eastern Europe*

■ Nr. 16.
Mohácsek Magdolna: *Analiza finanțărilor alocate organizațiilor minorităților naționale*

■ Nr. 17.
Gidó Attila: *On Transylvanian Jews. An Outline of a Common History*

■ Nr. 18.
Kozák Gyula: Muslims in Romania: Integration Models, Categorization and Social Distance

■ Nr. 19.
Iulia Hossu: *Strategii de supraviețuire într-o comunitate de romi. Studiu de caz. Comunitatea „Digului", Orăștie, județul Hunedoara*

■ Nr. 20.
Székely István Gergő: *Reprezentarea politică a minorităților naționale în România*

■ Nr. 21.
Peti Lehel: *Câteva elemente ale schimbării perspectivei religioase: secularizarea, transnaționalismul și adoptarea sectelor în satele de ceangăi din Moldova. Transnational Ways of Life, Secularization and Sects. Interpreting Novel Religious Phenomena of the Moldavian Csángó Villages*

În pregătire/Next issues/Előkészületben

■ Nr. 23.
Jakab Albert Zsolt: *Organizarea memoriei colective în Cluj-Napoca după 1989. The Organization of Collective Memory by Romanians and Hungarians in Cluj-Napoca (Romania) after 1989*